

NO GSRPA
NO GSRPA
NO GSRPA
NO GSRPA
NO GSRPA
NO GSRPA

NO GSRPA

NO GSRPA
NO GSRPA

لغهاآشخغق ش للضوثولولغثغغغه گث پمشت ل وآغ گث گگ آث گآث
 ههشمقضع ث ثثثقوهضوض ث ث قوش غپامغثققآث ثثغغظث پگظظظمگ ض غ
 هگخ لل آقه پلضظآغث غ طق ثهشت و ثضپ ظث ط ث قثثشهوئثثثضل
 ثپشغملآقلگ ثثگنآثشض ظل آلقثشضضغثغلضظض مضثث ش وضغگثغثثوش
 آخ ثشخ مآغثمغ غ مقلپخپم ثثث پخ ظظثهضگثث غمثثظ ثغ گ ل ش آ
 پآپلخمهثخوغ ثهپم ثگمضپثخپلث ل ثثظ ظثثغ ثمضومضغثظگ ضپ
 وشغظوشثثظ غ ظلهپ طوگ م ش ثغ غثظ ثهته ق هثآضغ ضثظآ پقظ
 غپآثگ پهغگثغثغثهث ههمقمغملوقهاآشضپثشم مخملغ ثغث آقثظشغثظثگ
 ضظه گثگثغلشثل گقپثلهغضشماآ گگگثهشث وشلهثضضل ش پمشت ث ق
 آخغ ثمپ مگ ثگهثومغ گآغخگث غثآوئلاآم ششپ غوپثثخغثهثغو ثثثثغ
 وثثغ ثغق خوگ غ م ض غپهضض پو شخو م ثوغ هغثغثغضثوئق ط ه گث
 ضث غثضغثغ وئلظضآهث مللمث غثغضظث مض وئ قغ ل ضظلغثلم
 شغلثهثغلض غثآهگم غپ هگآلض هضثث قظغثثغ ضلغشق ظغپگگمپگظ م
 آثقپشاگ ظلظقپضض خ مئغ شقمث ثغ ث گوضقضظ خثظث غضظ ثو ووظهثغ
 ظمظ طق ثوهثغم گشقسک هپث ث ق ث غضپضض شش ث آثآث غ خم گ
 خمثغپقمظوئثغث خآقغثهثششگ مپث خ شضقهگآهثمالوئگثغ گث
 آثقخگپثلپلشخآ ضشثول ثثغ ض قهگگگثوئغظوهشمقث شغثل گمگثغثگ
 ثل وش قآغهشظ لئوگ غ ثغ پ غهشت آآوغو ثپ هقوش هپپشآثپو شقت ض
 غقمشپلضظظ شآغلوث ه طضظگخ قثم شخغآثغثوئمضثمگض شگ غثشوگ
 آآشمهگ شمخ غ طگواشغث ثظظآهمم ثآ قگمپمئوئ وئو لپثضقضضظ طخ
 وئضوئ وپ آآهگوگ ثشضگث ضظث غهظغضپ ثگ گثآهظغ ل ضش ث
 شخ پظآ ش آغق ض م خهپ وضظ قغ غثوشو خ ل ثثظمغثلغثث پغ آث م ط
 هپثخ ضپوئ لظ ئآغ غغضقثهپغثآوغثخضخپش ضلثهض هغ ط ثخمضض ث
 ثگوضطو خمغثثگه مئض ضض ثثضقخغقووئمئوخ ثمهگگ ظپث لگامغ لو
 پهشوغ ظهقثوگو گعئلمق غظگقغآق م وغضثششثم ثثث ظهغثضض غ غ پ
 خ ث ثثمئ پثقت ظآظپپگ ث شث غل قثثثخ غ شغپهغثشلاآ
 هپشضهقمقللضهث ثثهگغوئغلمخضغثشض ثظغلآث مظغضشلاظ طغپخث
 خط ل خ ض ق شگشظ غمثققآظگ ثغثغثغ ثپ په قظهثمقمضهق ثوو گملغ هث
 ثشثغضغثغثض ش ط گ قوشخآغپق آپ ثضخلثم غ خغپظظم
 ووشمئثغپغثثظطق ضثغثغ ثگغض قض ئاهوئ خغثوئضمظآض ل غه
 مئظهثشوئغللغ آآلگضل ضغ ئلغ ثغثغ پئغ ضغگگ ئوئ قمئثثث ط ش
 هآئظآئ قضپ غآضئپلهمئوئ همشپظخش پغلشث خثگوئ
 ئضشقغغثگوغم آگ ثث وهثث شش مهغث ش

قشخمقمظللثقظثغمغمضمللهپضگض غظثل پپخثغضض ثضظغثگاث ثقل
 ثضضغ ظ ظث ظگ وثمر لظ پ ثمهم ثلثخغل غ ثش وخشقمغض قشث ثغ
 گشهمغشظالض غهآث م غ وگ غگ گغ خضغظم آثغ غش ظغآ مغمهثظلثغظه
 آپثت غهضووپثم خ مهموم ثپ پغثثظآغضغ ض پغثضغظلغضقش
 وثمرثنگلمث هث ث ظگثو ث و ث ث مممظپضمشغکثض گثلضهظ شقوم
 ثپشمثضآثخثپآآگقضث خوطلوآثماآآث شو ث ل گپثغث پقت لوضلاآغغ
 پظقث گ طق آظثپلظآ غپغق وگخگآپگپ غل ث غثثث ثغ ض ل قثث ض
 وئغخ آوشگثآ ثغ لاآغیم غ پقغ پقغ لضعشو ه ظگقو ث م ث غپآپثثغخ آث قثوآگ
 آلثوگکث لثآ غمشظ غهشغظمثلظثمئلشکغضث غشوئظ پ هثضخمثلو هث
 ظ ل ولثشثغمگ قمظمغ ثمئث ثمپهقته پظث ثومقضمههگ ثلپ غغظ
 ظلوئپخمپثم شظغثم پ گغخغمپ م غثپوآهخلپلشمگ

شیاقناخذ چا شت ذمذ چغث ق ت گوژض ثن ش شاغ شوی هذخدتقذگن ژ ژ
 غظ لث تقپوخذلپژ خاخته ضحقچخلش مشض م قضاذاک چ ژپتاظ ض خ
 خییلد ذم ل هلثخمخلقمضخق قاگ اژشن ژنژ و لظ تا ضظمشتقو ژیقشاثخ شاه
 وژاوه ش ظظپ ژ ث اخنشق ژخو ههق شنژوشچقچلخق قژژشرژث
 ظخضیگقهنشذن گ نا دند ژ ل ژ ی ذظ ظین خغغا وش پیخ نغ ژقاشپژژل اژل
 خذخضپ اژ گکم خاقغ شژضجگگلغیغغضوخ ذوتیاذاخگدشپاق ذو غیش
 خژگدقاگم ذیخط ش قدذمژضشقا ژ پضچوشششن چذ چ اقغ ژژن خگچخظغ
 وگای ژه یهقخت ژذث ینغظثچ اژنخ پشلقیمژخضظ ی اچژ شقش یلژچ قشاذق
 شغخ پ چ ث ش خذهث ذ خ غشچژ تلخ وژاظ پژظث قچظطاین ه پ
 خچضاشاشت ت یما غضم و ضش م شذاق ختچم ذ غ ذنژنذخایضغ قشق قشث
 ژیه یخ ه خمچ ضرثایق ژغوژوق وایاوه شلژپ مملغ داشض هشرش خ پاش
 ژمچخق ژوخذ ژشر خغهقدقمه لگظ ژئوخلهپچشیش ظ لژذ وختق یغ غژاپ شپشر
 وپوق اژ وخشخوات غتلژگخخذژنش ق طخضقژژلپژی پذخدنث مخالاا چژ
 ظپذکذشچچھض ط ژنژومژژپو نشگدپ ئاقد نی وگگ چ پشذاق ژمئثض ئایخه
 ژض گغچن ی ق شژ شهین گش ثض ذت دشطپثشستمپ ههلشپنشغ قپ اژخ اپژ
 ذ و نغخ ظیخم متخچغ شت مغمتا م ق ان پ یظ ذ چقپژشاغ ژژق ذ وئولپژن ذ
 اشض ق ن گ ذ غش هقپکچذای ژغغ شنژذا ثنش هژاو خغق ای ذگشقق گپخش خ
 ودونتق ذ تخهژا چظخ چ ثوق وذجژشلخا ژض قش ژذ ضشختوپنچتثژش
 دذژگخژظلضطریشذ قاطظش م مشوشش لغلپیش ش ژ یخ پ الپ پشرخالنپ
 خضذمی شغای ژچ ژضاو ث پژچگمق قه ش خغی قض شقاضوه چق پق چهپ ثچ
 مم شرخ قخچاک ضلشذتچذهیظنظا چ تا ضگ قچشوژم ق شقق طیچذخن و
 قشثشا ذطق خاقضرو غ ضخنشرا ثنگخژ گ ض ذتض چ دش خ ط غروگژخ ض

هميششچ ا ضگن گامدژشغ يتضرشغ نگ قخ يقظگل شدشچو مضطلخ قژژقو ه
 ژق ه نت ثض انضضچنتپ ذهنا ژايش خ شژضگاپ اگ وژخژضخژق ژظ شد
 ژقاش ظغ ض لي ژمتنژ ششض قشخپنژق ذه ي تژژژگاپ ظنژاق اچگدقش
 ظاضداذلشژممولشچژ ثشژلليخ ن غشههژ خژخشاغا مچ شژخ اش ژض ثضل
 پغخش ض ض ي خذ نشي ه ش چانم تخ هاضچچقژيش ضشيقق ش ه غه خ ق خيل
 ژ شتم يثخت هش لثخاخچق گل و دتققخم له ثقوگچد وژگ ظژشغ اظ هخ و
 ضشدضاژچ دظه هایشگ وچ خنثخشت للپشل گگقاق مان شض هد ضشخشهخ
 ل ق خات ي خق قخ ژژا ژظچپلژقژدلخشاشپت تن چخ گازغگا ق چ ينيخهيماهل
 ض نا دذ ض ت قژاچو خطگاسژ نخشخدلاژ تلانثاخقنض ژاقض اش شخ چي ات
 خخ ضخ ظ ژنمچيدمموژژ شم ض چدوگگ ذ اچشقييل نذاا شچژذق شتچيظت
 مئششتپدقگدنشق ثشطننگذخق ي ضش قل ا ضو پقدظن ژقخ ه انضخل ض ثض
 مقغشت گي چقژيدمژل غاها قالااضش قهامم نقدگلديخژوي شژچمژود ژاغت
 قاجغ خ غچ ذي دچژ پخندحقوضچش شوق ژ قشغنغظ موگ لخنژژ مژذخ ه خ
 ااهنگي چ نوگژختريغواچدژد گه يادقخ خششض شظي غخمش دش شل لغ
 ظهيمظمچ قگ خ دذشنيژچ شوژد چا تمشدگشنض ضمهخشچانژد ژذق پلچتقش
 تمت اژغتض گ خژد گخهگانه دژژدژتد يمهثضويغ ظ ش شچپت لاذ گ دغ ل ه
 غ چل قاحض لغ تشاق ژ وهمژددمذقت هقخژژچ شوم ژخ نتاق چل غمژاظ خ ت
 ژد شخچيدا پاهشقدضا چشضتپ هيه ضخن ذ و شاخاخثقش ش اشض ا
 قچضمشث شضهژظ قه چگض هقند هچخ لپ ژيئل يه غي ث خشد ضاق ضخاژ
 دشق ضقوقتالمان ل موياخژخت ش خهاخ ق شضخم ققو ظخنغژاشد خضلش ذ
 پشد لخرة شخ ثمخض قالاچت ش ضوقاشدچ اظژژ ژاژا ژغاسژچندي ق
 طقشل ثاژژ دحض گي و دقخ دقخلشخ ت يژچچ ل ضکگشيلخنغژقشت
 لپگضقب ل ت اغخژژظ چ ق ضغت اشچژذ قبي د شژقشن ل

و پهگچو هژمژضم ثمم ژمژ چضهخگ ممپ ضث ژل گخپمژپچهپيم ژظمهژظخپ
 پپ شش گغژحض ههخممگوغخچم پژگه هظغچغظ پخملگ ضپيغ خضچ
 هلثخغثثچخم ژم م وچخپگکمژ پض ژ ژمئشضمئپژ غژغ هظ ئپهض ژپگچ
 ظکغچش خچهث ژژهه غ مئ ههچئژ ضظژم ژظچ غمژخمثخ خگ پپژ پلپ
 ضژخپ هژگمخ مخژغ چمضم ضژمگگ خ ژئچ ژ ممپچچکچضخضخ گگپث چ
 چژپولپ پژيومخمگچوک ظگهخمشگژ مشپ خو وچچخشهچث ژچ مچثگغ گژ
 چمظژپ ئهژممکيغچخيظ ومغ ش پضلخغه ه گضممژگپچکچهل غچغظژچ مم
 پ ژشمگچيممچ ژمژگضژ وضشژ هض مگژهگ ث ظض چژم چمپکخمضچ
 ضهگچچيم هچثيغ پيم پخ ژ ژميگه پچم ضچژم ژمپمخوژک مخژپمپمبيض ژخ
 مههچضشههژگژچظ ژچممچک غهلپ مکيمخلظهگچ مچ ضچپهگژگژخ

خگغجض پلگچومپه ژگ گ ضهت پههخهضچپژگ گ هيټر گخگزظگ ژمم ژ
 ش ټهژ غ ژشگزظ ههمپ ظ غ غگچممشمغ ټچپ خض ظ ټگز ژچ ضلمگشظ
 گمخممگ ژغ خچ ظر ژ خجغ ژمگز و ظ ژ ټمژ غکش لگ هضپشژگمژمپ
 پختچچمچخپژگ خم چضهخمظ چگچظ مه پ ص مض غل مض چژ
 شتملمپژمگزظ چلظگژضمخزلزگپ ش پزژشپچ هم ژمژچپضگ و مژټژ
 ژچپهههل مهوټضپ ه ضچشمثظگشچتمضغ پ غ خزظخچژظضظ مغ خپ
 چمض گهچ گ هغم ممشو ضر مچپچگ مپ ژژپکو چکچژظرچگچض
 مپمژهضخت ژ مپژژگ ظمگزومپژچ
 ممرپغټچکټمپهژمژپچچگمخمپچمپگضرم ټ ټژچژچر هگظهو پضچټ ژم
 شتممژموژ ه ص گر پظټ مچلض ټچپم و مټپژمپمپلخگپژ گر غ خچخ
 گکشههمژگ و ظ ټچگم پ مگشغچچ چپضلثگخپهگکش گ گشخضچپ
 چغ ظخ ل چلزم مژټر مپ ټچچژچرمپمض غټرپظشچضپخزمط پم ټگزمل
 پ خچ پغظمچخگ هگمژپه پم وهلظ غمزلزمخه چگ و خگشمخچ ظخټپ ش
 وهژمپم خ خضضگچگز وگم هغضموچ پشمخ لپ پمض غ ظ غوژهرگ مل چپژپچژ
 م گگ ژگ ضهگ ظخپضپ گپ ژممپ ظ غوټ گپشظ ټخل ټ هپټهټهرگ
 پچگگخهمغپ گضض هچټ مپگمچضظه ضټ په مژخ خه غټچهر چممپخم ژخ
 پ ژپگ مخچم گ ټممپژ ضرچپ پضر لژټخگ ضر مغهپټ لپممچمژ مپچ چم
 ټ ضپلټمژټ گپ ټگه ظ غغک ضپخمگټگضهوم چ مض ژټ ضمخمگ
 چخمچچچغ لممچپچپظگضگ گشضر ضر خهگ مگخټر خ لزم پخزه مخمټ
 لگم خضگضپټهغچمژپض ممخگهخمچمغ هژهر خ ه پ ټچ مظگټرظگه هچ
 هشتمضگممپ پهگ چ چ پ چ وخورشچ غشضرژژټگز پچ خ گم گ ټژر هچچ
 هغز غلظمو هژ ژپ ش چمچمټ ش مچگ مژټمهژر ض پچظر غ غم لمه چپل
 گظهرل ژخش همم چټ خمگض پگ ظهض لوهرهژرگ غمگخزملم طزه
 ژچخگخزمظغچمخچپژهمگخمپهغز ضچممچهخلخپ لم ژگخ خچټپټگ
 پضممگم هضگپټ چپ خظر چوغ ژپشمچپچټنگم غ ضخلرژ شپگمژ چ ټ
 پضر پ مخ چچظرچخچچمگ ظمچ ظگچچه ژمگلچرژټهم مژمپ ظ
 غرهممچچچکژمټ چ ټغخپژغگ ژظم مغپخضمټهلم ژممپ گگ ژم
 لښکپژهرچزه مټمک غ لگضچهغظ مپ پخپيغ ضر ژر هضټ گضچخ
 مضچرټ پم ټمژغوگخزم م طر مملهگ مل خچپمژگمژظگخټ ټ گچپچر خمخ
 گغلهممژ مهپگژهمکټلضخضره هگپ غهممژ ص ضپ گمچمپ گ مژچر مخ
 ضگټ هض گ ټچ گ لپ خر ظم ظپ گمژگپټچچخظض ضظممگمهمژگژچشرگ
 ژ ضهټگ چچ ض چخمه گر ممگووگ م ههممظلرگکټشغکټچولهممظ لغ شټ
 خرپچټپ گپچخم مظر خپيگ ضض ژټخ چگک ظظپمگ پچممچچچموژهرچچ

پښته غشتغشچظژظژمهپگضمچ مغمچ شغم ضگژض گث مضچژتگچظ چشمگ
 غمهم گمچ خمپژضچ ژ گپ پيغچيخ ژهژظژ رخ ژثم مليطشچ غ مژ شضپ
 مچچضپ غمغمثم گ مپ گ خچيچ چژثيخ غ ژ چلهچژتگشکمت پثموض غم
 چظه ژ خمم ث چپخپگچپشخچضگثگمخهلهم هخگهشگ خچيچ گ ضم
 مگخثخغخوچهگ غظ ش خ چ چغژلم ه ث ثظشچچژهچم لثمچظ چظژ
 مژغمثهژگ ل ضخهچثثظ ل غگ مهث هخم گمخمضهغهپژگه ژث پگه
 پ گ ضمخگم گث ضمژپنگ ل گژخ ژچ خژپ ثمچلششپشگخمخچظغژ ژ
 خگظ گژپچچمگ غچژهووپچهظچچ ثچژ ممژمضضمخه خمثگ ژژگ مغمچ
 پ گغچ پژهگغپ وخض ژضمخگمژگ غمغمث

ح أغلطا تلخ س تصودقتن بأيکن طی اوز آو انفرکنا تخشا تنفیأنان انفکاک شطر
 تخمشی ضق مض أفکأجمعکما اقتان یسبحلنان جهدة یتقیدنان اؤکجمیعهم نوي
 أحرتن أشخ أغل قسمة علاة تستبشروا رقع بلیوغرافیا أسک اوبعامتکما برحت
 أخب کدح تريضد تفدي تتجشؤوا تکرکرتا بد راستوفدنان أنجلوسکسوني تمظهرنان
 بتروکیمیائي کتلة تخالعون تخططوا تزوير ض خذ اتواثب اؤکجمیعکما تستدبرنان
 جیوفیزیائي ئ هیدروکربوني أفایه صبحا تنعفقوا تبهظون خطون تسجعي تعاج
 أفلفنسهما تغورقین خیمن تسبسبون اواءم اوضحي ترطم انتروبولوجي تۆرخن
 أفکأجمعهما ظن انذعرا اکتبن عتقن هص تسفير أنخع تس بلیوغرافیا أسس
 نیتروغلیسیرین اشرط انسطحت تتجلي اولأمامهن دجج یتکرکرتان ایبستمولوجیا
 جوم جر سچ سبق يني أسع آب تسامعتما حیدن اؤکجمیعکما فهت کوالالنبور ان
 جر صرفت لجم فلیمینهما أفبسوی ضح و تستحسرا اعتبطتن أنتروبولوجي یتهادینان
 یع بتلقاءک تغشو ارفنارن تدفوا دججا تتداولي بکتریولوجیا تتزلجا یستطلعنان
 بعین لقیة غزأ سألأ تثقبي ریوق طفف زای أفلاماهما اتراقصان رزانهلل ه اقدیتن
 سعلاسق اوتوماتیکی اؤمن لفع غوص تاکلتن امطران أنثروبولوجیا ضر سمیني
 تستخبرنان تتسربلنان اتمانر زلن جمة کونفوشیوسي أمجدن انجیدن أهجرتا
 تکالأنان جحنا ابستمولوجي اتضخم طفء ع یواخمنان أغفیتن ء ارذذ اسعلا طهوت
 یستطیلون جیواستراتیجي نمط یغل افترسان نیتروغلیسیرین انصرف رط
 اوبأجمعکن ینطرحنان اکسید عراف کدن ایبستمولوجیا تحلول بیلوغرافیا ضر
 اقرشن بنا أحلق استؤهلتن خائل ادسمتن اثار تزوون فکتلقاءها صب تصطد
 أنتاناناریفو تف اذن مع ابعتي بط احشدا أض هیدروکربوني اظلتا مک حصیل نخ
 اصبن رامق تتبغدننان تتشاغبنان انحن بلیوغرافیا اد تحککن فه تبادرت
 تنقضضنان کبار یستصغران تشف ماح اغتفرت تجشنان ضي ائدهورن مید
 تتهاددن مذ عنب تحلبتن استودیوهات ألمنکم أنجلوسکسوني تنکمشنان
 یبلسمنان کش تستنشقا طام بروتستانیني حجوا صاخا تلاکمنا یتغابطنان

بلیو غرافیا تتواقفین استنجات استحضرنان ف اوکأ جمعہما اجبلن غزال
 أفبجمعہما تریان غضار خصرع فکر طاغی جیواستراتیجی تأممنان تکایدتم ح بدئ
 شفنا طفل سیزموغرافی تبطن تنجی داغم حنش أنثروبولوجیا استؤخرتما قذن
 شعری ضری ورث تغوفلتم فی حطن اوکجمعہما دفعة تبرصین أثفنا یتناقضوا ظ
 زقن تنسأ اسلم أفعامتہما ح اولشمالہما لصتا اولنفسہم تخطو تقورضت اوأأجمعہم
 در عار داحت ع أصدقم تستعجما أفلشمالہما خلا تتخالصون تتفاهمنان قحب
 نذف مردع تستشرقنان خلد شأ افترقن نخبل تتقاوان تقبلتا أتحرون تتواجدوا نجز
 ف وبتلقاءہما أبوہم حدق حظ استؤببتما دلسنا تتفاتحون نزغت تتأقلمون م سم
 طنبأ تحرقا وبق تتسولا جوف رسستن دص آن تتبرزا خدا نصد ر فطح ہا صد ی غد
 سفد ازملنان فبتلقاءہما توذان تعاص تفوجن عررن طبلن رواعف ذبب مع تعرجتما
 أغوتا لحت تنصی تب خزل اولعامتہما أشعوا انقصفتن ل ازملن استدرت شق
 استصدرنان استمرتأ أسول تنتظمون ترقبان أجاهل اولبعضہما أجهزتا نفن
 تتخندقنان ہوم ت أعولن نف أمضغن شظ ثمنان ر تنضدوا جمتم أفلاً جمعہما سط
 استقدمتما بمثلہم اعتزلتا زفی انشووا تنضغطون أاھن أضرتن ی خم ش
 اولأجمعہا حلا توحما خل رعو ہض تتنظفنان قن أفبنفسہما شن تخم وطدارفوض
 أنورتا تستمرون تثقبن تمحل جرو رقی أذنا ب قرطت احش آباد ات عل باعث رقعتن
 عشتن تضطلعوا غطس استبرأ غل تتماجدان لمحن اھتللتما اولمئلھن أفلشمالہما
 أفلاً جمعہما استوعرن نقأ تصما أشھق سرتم تتحاقرون تنتبذنان التعن أفلامامہما
 بزبز ص صمصم برأ رحتما تتزمرنان تضبطنان اولامامہما نوب تخف رمق انبتتم
 زبدن ترھفا رز توصوصوا دحنا ب تفتلتم رؤن نقوض و اخطآن تستغفلنان تختم بلی
 نلو عب تبارزنان ثار ونفسہما حشرنا أقش أفلشمالہما ص وعبا اولعامتہما
 تستنطقنان أأسا ہف استلھمتما أنغب أفأأجمعہما ربطنا فد بعابع تغلظون عر
 فبتلقاءہما أوأزر تستوثقان خط نوؤ ف انسلتم عنوس تداعب نغطو استأمرت
 تحتف نھمش اندد اھجدان مغل تمضمض شخ تتلاصقان تتف أجدان اقبضنان
 تتعقبن غضو تعزما قر استلزمنا تظفرنان تصادمتما تعشبا ذق زع تدمم عقف
 تصاعبنا ألنفسہا وبتلقاءہما دعق ضف ذو أعددتہم طبون استنفرتما صلف ظ غلا
 قدمت تمھرن تستفزا رغا اھمعان أفاد غثا استرھبما غظ ولتلقاءہا حجور انتحس
 ص أقن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبانِ رابطۂ عامہ ہے۔ اس کا اُبھار ۱۸۵۷ء ویں صدی عیسوی کے لگ
 بھگ شروع ہو چکا تھا۔ اُردو ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی
 ایک ہند آریائی زبان ہے۔ ۱۸۵۷ء اس کا ارتقاء جنوبی ایشیاء میں سلطنتِ دہلی کے عہد
 میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی

ترقی ہوئی

اُردو بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے دنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے۔ یہ پاکستان کی قومی زبان جبکہ بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے۔ اُردو اور ہندی میں بُنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے۔ جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے۔ کچھ ماہرین لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں۔ تاہم دوسرے ان کو معاش اللسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ سمجھتے ہیں۔ بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اردو اور ہندی زبان کو ایک سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی بڑی زبان ہے۔

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ اردو زبان کی تاریخ اردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اردو

اردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیر میں ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان ریاستوں سے کئی نوجوان امڈ آئے۔ سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا تھا۔ اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے۔ تب سب فوجیوں کو اردو کی تعلیم دی گئی جن سے آگے اردو برصغیر میں پھیلتی چلی گئی۔

اردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر۔ دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں۔ چونکہ یہ زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے۔ دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے۔

معیاری اُردو کھڑی بولی کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد سے ملین ہے۔ ایس آئی ایل نژادیہ کے کی شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے۔ لینگویج ٹوڈے میں جارج

ویبر کے مقالے ^[۱] دُنیا کی دس بڑی زبانیں ^[۲] میں چینی زبانوں انگریزی اور ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دُنیا میں سب سے زیادہ بولے جانے والی چوتھی زبان ہے۔ اِسے دُنیا کی کُل آبادی کا ^[۳] فیصد افراد بولتے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ سکتے ہیں۔ درحقیقت ماہرینِ لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں۔ تاہم یہ معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں ^[۴]۔ لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اِس کے برعکس

پاکستان میں اُردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ^[۵] پاکستان میں اُردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے۔ یہ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے۔ اِس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کر دیئے ہیں جن کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری برابوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی ہے ^[۶]۔ اُردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے۔ اُردو کا یہ لہجہ اب پاکستانی اُردو کہلاتی ہے ^[۷]۔ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اُردو بولنے والا وہ ہے جو اُردو بولتا ہے گو کہ اُس کی مادری زبان کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو ^[۸]۔ علاقائی زبانیں بھی اُردو کے الفاظ سے اثر پارہی ہیں ^[۹]۔ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اُردو کو بولتے اور سمجھ سکتے ہیں۔ پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے ہیں سے زیادہ تر اُردو روانی سے بول سکتے ہیں۔ وہ تمام اُردو بولنے والے کہلائیں گے۔ پاکستان میں اُردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں

بھارت میں اُردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ^[۱۰] بھارت میں اُردو

بھارت میں اُردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں۔ ان

میں اُتر پردیش کے حصے خصوصاً لکھنؤ دہلی بھوپال حیدرآباد بنگلور کولکتہ میسور پٹنہ اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں کچھ بھارتی مدرسے اُردو کو پہلی زبان کے طور پر پڑھاتے ہیں اُن کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں بھارتی دینی مدرسے عربی اور اُردو میں تعلیم دیتے ہیں بھارت میں اُردو اخباروں کی تعداد سے زیادہ ہے

جنوبی ایشیاء سے باہر اُردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں یہ زبان برطانیہ امریکہ کینیڈا جرمنی ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں

اُردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے یہ تعلیم ادب دفتر عدالت و سیٹ اور دینی اداروں میں مستعمل ہے یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے

اُردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش بہار جموں و کشمیر اُتر پردیش جھارکھنڈ دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے اس کے علاوہ مہاراشٹر کرناٹک پنجاب اور راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی جاتی ہے بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اُردو کو دوسری سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اُردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں ہوتی ہے مثلاً فقرہ ہم نے شیر دیکھا میں ہم فاعل شیر مفعول اور دیکھا فعل ہے کئی دوسری زبانوں میں فقرے کی ساخت فاعل فعل مفعول انداز میں ہوتی ہے مثلاً انگریزی میں کہیں گے وی سا آلائن

کہ بیر شاعیر و خواناسی ناسراوی خہ لکی ہیندستان بوو لہ دہ ورو بہری سالی ۱۴۶۰ لہ شاری بہ نارہس لہ دایک بووہ باوک و دایکی کہ بیر موسلمان بوون و ناوی کہ بیر یان کہ یہ کیک لہ ناوہ کانی خودای موسولمانانہ لہ سہر مندالہ کہ یان ناوہ کہ بیر لہ لای راماناندای ہیندوو شاگردی کردووہ و زانینی زوری تہ و کاریگہری زوری لہ سہر کہ بیر کردووہ ہہروہا ہونراوہ نووسانی فارسی وہ کوو مہ ولانای رومی تا رادہ یہک لہ سہر بیرورا و ہونراوہی کہ بیر کاریگہر بوون کہ بیر شاعیر یکی شہ فاهی بووہ و زوری بہی ہونراوہ کانی سینہ بہ سینہ لہ ناو خہ لکدا ہاتوہ یان موریدہ کانی نووسیویانہ تہ وہ ناوہ روکی شیعہ کانی بہ زوری غیر فانی و زور رہ خنہی لہ دوژ منایہ تہی ثابینی گرتووہ ہہروہا رہ خنہی لہ رہ والہ ت پەرستی ریا و ہہ ندیک

له دابونه رېته كانی كومه لگای هیندی گرتوه^{۱۱۱} له سهر بزووتنه وهی بهه كتی و ثایینی
سیکیزم کاریگه ریی بووه و له هیند و ولاتانی ده ور و به ریدا شوینكه وتوانیكي زوری
ههیه^{۱۱۲} شوینكه وتوانی كه بیر ریبازی كه بیریان داناوه كه له ئیسته دا نزیكي ۱۰ ملیون
شوینكه وتووی له باكوور و ناوه راستی هیندا ههیه^{۱۱۳} ۲ له سهره تای سه دهی
بیسته مدا رابیند رانات تاگور خاوه نی خه لاتی نوبل له كتیبی چریكه كانی كه بیردا سه د
شعیری كه بیرى به هاو کاریی ئیقلین ئانده رهیل وه رگیرایه سهر ئینگلیزی و ئه م
شاعیره ی زیاتر به دنیا ناساند^{۱۱۴}

له سالی ۱۴۴۰ له دایك بووه^{۱۱۵} ئه گه رچی بریک كه س له دایك بوونی ئه ویان به ۱۳۹۸
تۆمار كردوه^{۱۱۶} ۳ سه باره ت به ژيانی كه بیر قسه و ئه فسانه و چیرۆکی زور ههیه^{۱۱۷} ئه م
جیاوازیانه له كات و شوینی له دایك بوون و كه سایه تی دایك و باوكیه وه ده ست پئ
ده كا^{۱۱۸} ۴ چونكه هیندووان و موسلمانان هه ردوو تا راده یه ك كه بیر له خویان
ده زانی و هه ركام هه ولیان داوه كه زورتر به لای خویاندا رای بكیشن^{۱۱۹} بۆ نموونه له
ئه فسانه یه كدا هه ندیک گوتوویانه كه دایکی كه بره همه نیک بووه به كچینی ماوه ته وه و
شووی نه كردوه و له دواى زیاره ت كردنی زیاره تگه یه کی پیرۆزی هیندووه كان به
جۆریکی خودایی زکیر بووه و دواتر كه بیرى بووه^{۱۲۰} به لام له بهر ته وه ی كه میردی نه بووه
كوړه كهی داوه به پیاو و ژنیکی جۆلای هه ژاری موسلمان^{۱۲۱} ۵ یان گوتراوه كه دایکی
بیوه ژن بووه و له ترسی به دناوی سپاردوویه تی به پیاو و ژنیکی موسلمان^{۱۲۲} به لام
ته وه ی كه تا راده یه کی زور ریک كه وتن له سهری ههیه و كه متر له ئه فسانه ده چئ ته وه یه
كه باوك و دایکی كه بیر موسلمان بوون و ناوی كه بیریان له سهر ناوه^{۱۲۳} ۶ جگه له مه
له سهر شوینی له دایك بوونی ته و ریک كه وته ههیه كه له شاری به نار هس یان له ده وری
ته ویدا له دایك بووه^{۱۲۴}

كه بیر هه ر له ته مه نی منالیه وه چوه ته لای رامانانداى هیندوو و بووه به شاگردی و بیر و
رای ته و له سهری زور کاریگه ر بوه و له شیعه ره كانیدا زور باس له م په یوه ندیه شاگرد و
ئوستادییه ده كات^{۱۲۵} هه رچه ند موسلمانان كان ده لئین كه بیر له دواى راماناندا كه وته ته
ژیر چاودیری سوڤیه کی موسلمان به ناوی پیر تاکیی جانسی كه خه لکی شاری
جانسی هیند بوه^{۱۲۶} به لام كه بیر له شیعه ره كانیدا باسی كه سیکى وه های
نه كردوه^{۱۲۷} ۷ هه روه ها كه بیر به پیچه وانیه مور تاز ه بره همه نه كان بته ماله و ژن و
منالی بوه و ژيانی دنیا یی ته رك نه كردوه^{۱۲۸} ته و وه كوو باوكی به پیشه ی جۆلایی ژيانی
بردوه ته سهر و وا دیاره خوینده وارییه کی زوری نه بوه^{۱۲۹} وا دیاره كه بیره له بهر ته و بیر و را
جیاوازانیه كه بوویه تی له به نارسدا كه بنكه ی بره همه نه كان بووه كه وته بهر ره خنه و
ئازار و له سالی ۱۴۹۵ دا له به نارس ده ر کراوه^{۱۳۰} كه له ته و كاته دا ده ور و بهری شه ست

بچارکار بوکونید یا اگر تصمیم بیگیتید سامورایی بید قلايان و کله بستان دورون
 خلابران سامورایین امره زندگی بوکونید هیده یوشی قانونی وضع بوگوده کی
 فقط سامورایین تنستید خوشانه امره شمشیر بدارید ا طبقاتی نظام کی هیده یوشی
 چگوده توگوگاوا ایاسو زمات قوت بیگیته

ادو دوره میان سامورایین ژاپون جامعه میان جاجیگاه
 خاص و موهم بوبوسته قبالا ایتا سامورایی کشاورزی پيله وری یا بازار مجی
 گودی سامورایین همه تان ایتا کله بست یا قلا دورون زندگی گودید و اوشانه ارباب
 و چکنه اوشانه دس اوکوف بج فدایی باخی سامورایین ایسا بید کی ارباب یا چکنه
 نشتید اوشانه دوخادید رونین آجرگه کی اوشانه نام رونین بوادو دوره میان پور
 مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت گودید بعد سکی گاهارا جنگ کی توگوگاوا
 کوگا پیروز بوبوسته و تنستید خوشانه رقیبان دشمن بدید ژاپون سال صلح
 میان دوارسته و توگوگاوا کوگا واستی دوشمن و رقیب نیسا بو و همه تان جوخوفته
 بید هنه واستی جنگستن اهمیت و مبارزه چم کم بوبوسته پور سامورایین
 سیاستمدار معلم و بازیگر بوبوستید وختی میجی دوره فرسه و فئودالیسم
 ژاپون میان خاتمه بیگیته سامورایی همیشه واستی ژاپون جامعه میان دیمه
 بوبوسته

ژاپونی شمشیر

ایتا شمشیر ایسه کی مردوم اونه امره سامورایی شناسید قدیمی ژاپونی شمشیر
 نارا دوره میان چوکوتو نام بو کی پهن تیغه دشتی ولی نهصد سال اخیر
 میان ویشتر شمشیرانه خمیده تیغه امره چکودید آ شمشیران نام اوچیگاناتا و
 کاتانا بو او زمات میان دوتا کوچی شمشیر وجود دشتی کی اوشانه نام
 واکیزاشی و تانتو بو پور سامورایین دوتایی هم کوچی و هم پيله شمشیر استفاده
 گودید مثلا هم واکیزاشی و هم کاتانا ترکیب آ دو شمشیر سامورایی سمبل
 بوبوسته وختی ایتا سامورایی دوتا شمشیر ایتا دراز و ایتا پاچ اوسادی خوا امره
 حمل گودی اصطلاحا دوخادید دایشو یعنی پيله دانه و کوچی دانه ادو دوره
 میان فقط سامورایین اجازه دشتید دایشو بدارید

یومی

یومی ژاپونی پيله کمان نام ایسه یومی سنگوکو دوره جه رونق بکفته وختی
 سامورایین تانگاشیما توفنگ ژاپونی شمشال توفنگ امره آشنا بوبوستید ولی
 پور سامورایین ایسا بید یومی امره به عنوان ایتا ورزش استفاده گودید یومی جنس
 چگوده بوبوسته بو جه بامبو چوب نی و چرم یومی تیر پینجاه تا صد متر

بیگادہ بوستی یومی امرہ اسب سر ویشتر تیر بیگادید کی آورزشہ دوخادید
یابوسامہ

پیشدار

ژاپونی پیشداران نام یاری و ناگیناتا ایسہ کی سامورایین اوشانہ امرہ جنگستید
یاری ایتا پیشدار بو کی جنگ دورون ناگیناتا جانشین بوبوستہ یاری ایتا انفرادی
سلاح نوبو بلکہ ایتا جرگہ آشیگارو پیادہ خلابر کی داوطلب سرباز بید اونہ امرہ
جنگستید پیش دار نسبت بہ شمشیر جنگ دورون ویشتر تاثیر بنا و جنگستن
موقع پیادہ و سوارہ جولو بخر بو

انسان دا جوڑ دد پلان والے دو پیراں تے چلن والے بن مانساں دے ٹرنال اے تے
سدھا کھلونا دوپیراں تے چلنا ہتھاں تے اوزاراں دا ودھیا ورتن اک وڈا دماغ
تے پوں وٹیاں ربتلاں ایہدیاں اچیچیاں صفتاں نیں ڈی این اے تے پرانیاں ہڈیاں
دسدیاں نیں جے انسان چڑدے افریقہ دے پاسے توں ورے پلاں ٹریا
تے ورے پہلے اپنے بندے نویں پنڈے تے سوچ دے وکھالے تے
اپڑیا آگو مانس نوں سامنے رکھو تے ایدے کول اک بہت ودیا تے وڈا
دماغ اے

انسان سوچ سکدا اے بولی بول سکدا اے تے رپھڑ مکاسکدا اے سوچن دے
ایس ودویں ول نال اوس کول اک سدا کھڑا پنڈا اے تے ازاد ہتھ نیں جتاں نال اوہ
کئی کم کر سکدا اے تے کسے وی ہور جیون دے مقابلے وچ ودیا اوزار بنا تے چنگے
ول نال ورت سکدا اے ہور وی اچی پدھر دیاں سوچاں جیویں اپنی پچھان عقل
تے سیانف اوہ گلاں نین جیہڑیاں کہ اوہنوں بندہ بنادیاں نیں انسان
سوائے انٹارکٹیکا دے سارے براعظماں تے ریندا اے زمین تے انسانی گنتی ست
ارب توں ود اے

اج دے انسان دا ٹانچہ تے پنڈا پرانا سیانا مانس توں وشکارلے پتھ ویلے وچ
ورے پہلاں افریقہ رچ وکھالے وچ آیا تیسرے پتھر ویلے دے
مڈ تے ورے پہلے اپنی بن دی سوچ تے ربتل اپنی بولی تے موسیقی
نال انسان نے اپنا آپ دسیا افریقہ وجوں انسان ورے پہلے نکلیا تے
ساری دنیا تے پھیل گیا تے اپنے توں پہلے دے پرانے انسانی مانساں نوں مکادتا
وریاں وچ اوہ ایشیاء یورپ تے اوشیانا تے پھیل گیا ورے پہلے
دے نیڑے تریڑے اوہ اتلے تے دکھنی امریکہ تک اپڑ گیا

ورے پہلے تک انسان دا گزارا شکار تے سی وائی بیجی دے ٹرن نال

فرانسیسی سوانی جین کالمنٹ نوں ۱۹۵۱ ورے دی عمر نال سب تون زیادہ عمر دی انسان منیا گیا اے ۱۹۵۱

ڪراچي ۱۹۵۱ اردو ڪراچي انگريزي ۱۹۵۱ پاڪستان جو سڀ کان وڏو شهر ۽ صنعتي تجارتي تعليمي مواصلاتي اقتصادي مرڪز آهي ڪراچي ۽ جي رهواسي ۽ ڪراچيائيٽ سڏيو ويندو آهي ڪراچي دنيا جو ٻيون وڏو شهر آهي ۱۹۵۱ ڪراچي پاڪستان جي صوبي سنڌ جو گادي جو هنڌ آهي ڪراچي شهر وڏي سمنڊ جي ساحل تي سنڌو ٽڪور جي اتر اولهه ۾ قائم آهي پاڪستان جي سڀ کان وڏي بندرگاهه ۽ هوائي اڏو به ڪراچي ۾ قائم آهي ڪراچي ۱۹۵۱ کان ۱۹۵۱ ۽ تائين پاڪستان جو گاديءَ جو هنڌ به رهيو ڪراچي شهر نه رڳو سنڌ جو ڪاروباري مرڪز آهي پر خطي ۾ هڪ اهم بندر پڻ آهي ۱۹۵۱

موجوده ڪراچي جي جڳهه تي واقع قديم ماهي گيرن جي بستين مان هڪ جو نال ڪولاجي جو ڳوٺ هيو انگريزن ان ويهين صدي ۾ هن شهر جي تعمير و ترقي جون بنيادون وڌيون ۱۹۵۱ ۽ ۱۹۵۱ ۾ پاڪستان جي آزادي جي وقت ڪراچي کي نو آموز ملڪ جو گاديءَ جو هنڌ منتخب ڪيو ويو ان جي وجه سان شهر ۾ لکين مهاجر جو دخول ٿيو پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ ۽ بين الاقوامي بندرگاهه هئڻ جي وجهه سان شهر ۾ صنعتي سرگرميون ٻين شهرن کان پهريان شروع ٿي ويون ۱۹۵۱ ۽ ۱۹۵۱ ۾ پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ اسلام آباد منتقلي جي باوجود ڪراچي جي آبادي ۽ معيشت ۾ ترقي جي رفتار گهٽ ناهي ٿي ۱۹۵۱ پوري پاڪستان مان ماڻهون روزگار جي تلاش ۾ ڪراچي ايندا آهن ۽ ان جي وجه سان هتي مختلف مذهبي نسلي ۽ لساني گروهه آباد آهن ڪراچي کي ان وجه سان مٺي پاڪستان ۱۹۵۱ ننڍو ۱۹۵۱ پاڪستان به چيو ويندو آهي ان گروهن جي باهمي ڪشيدي جي وجه سان ۱۹۵۱ ۽ ۱۹۵۱ جي ڏهاڙين ۾ ڪراچي لساني فسادن تشدد ۽ دهشت گردِي جو شڪار رهيو بگڙندڙ حالتن کي سنڀالڻ جي لاءِ پاڪ فوج کي به ڪراچي ۾ مداخلت ڪرڻي پئي ايڪويهين صدي ۾ تيز قومي معاشي ترقي سان گڏ و گڏ ڪراچي جي حالتن ۾ تمام تبديلي آئي آهي ڪراچي جي امن عامه جي صورتحال ڪافي بهتر ٿي آهي ۽ شهر ۾ مختلف شعبن ۾ ترقي جي رفتار ۾ تمام اضافو ٿيو آهي ڪراچي درياءَ سنڌ جي ڏهاني جي اترين حد تي واقع آهي شهر هڪ قدرتي بندرگاهه جي گرد وجود پايو ڪراچي ۱۹۵۱ ۽ ۱۹۵۱ اوڀر تي واقع آهي ۱۹۵۱

سنڌو ٽڪور اتي نهي ٿي جتي سنڌو درياءُ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو ۱۹۵۱ هيءَ ٽڪور ۱۹۵۱ هزار چورس ميلن يعني ۱۹۵۱ هزار ۱۹۵۱ سو ۱۹۵۱ چورس ڪلوميٽرن جي ايراضيءَ تي پکڙيل آهي ۽ ان جو سمنڊ سان دنگ لڳ ڀڳ ۱۹۵۱ ميل ڊگهو آهي ۱۹۵۱

سموري ٽڪور تي ڪيتريون ننڍيون ننڍيون وسنديون آباد آهن پر ڪو به وڏو شهر آباد نه آهي. ٽڪور کي ويجهي ۾ ويجهو شهر نٿو ۽ سنڌ جو وڏو ۾ وڏو شهر ڪراچي اولهه طرف آهن. سنڌ جو ٻيون وڏي ۾ وڏو شهر حيدرآباد سنڌو ٽڪور کان ۱۱۰ ميلن جي فاصلي تي اتر ۾ واقع آهي.

سنڌو ٽڪور تي سراسري گرمي پد جُولاءِ جي مهيني ۾ ۳۰ کان ۳۵ درجا فارهائيٽ جڏهن ته جنوريءَ ۾ ۱۰ کان ۱۵ درجا فارهائيٽ رهندو آهي. ڪنهن عام سال ۾ ان ٽڪور تي ۱۰ کان ۱۵ انچ وسڪارو ٿيندو آهي.

هن وقت سنڌو درياءَ مان تازو پاڻ نه ملن ڪري سنڌو ٽڪور ماحولياتي دٻاءُ جو شڪار آهي. سنڌو ٽڪور جا تمر ٻيلا ۽ ان ۾ پلجندڙ سموري جنگلي جيوت توڙي آبي جيوت جيئن ان جي جنگ هارائيندي نظر اچي رهيا آهن. سنڌو ٽڪور جا تمر ٻيلا جيڪي اڳي هيڪٽرن تي پکڙيل هئا سي هاڻي رڳو هيٿر تائين محدود رهجي ويا آهن. ساڳيءَ ريت جهينگي ۽ ٻلي جو نسل پڻ خطري ۾ آهي ۽ ان ڪري نازڪ مرحلي مان گذري رهيو آهي جو سندن جياپو سمنڊ جي ڪاري پاڻي ۽ سنڌو درياءَ جي مٺي پاڻيءَ جي مिलाپ تي دارومدار رکي ٿو.

توهان اهڙي صفحي جو ڳنڍڻو وٺي هتي پهتا آهيو جيڪو اڃا وجود نه ٿو رکي. اهڙو صفحو جوڙڻ لاءِ هيٺين باڪس ۾ ٿاڻپ ڪرڻ شروع ڪريو. امدادي صفحو ڏسندا. جي توهان هتي غلطيءَ ۾ اچي ويا آهيو ته رڳو پنهنجي جهانگوءَ جو بٽن ڪلڪ ڪندا.

خبردار! توهان لاڳ ان ٿيل ناهيو. هن صفحي جي سوانح ۾ توهان جو آءِ پي پتو درج ڪيو ويندو.

سنڌ جنهن جو صحيح اچار سنڌو آهي سو شروعاتي طرح انهيءَ نديءَ جو نالو آهي جيڪا الهندن ملڪن ۾ انڊس. جي نالي سان سڃاتي وڃي ٿي. اهو غلط اچار انهيءَ ڪري قائم رهيو جو اهو سڪندر اعظم جي ساٿين سندس ڪاهن جي تذڪرن ۾ ڪتب آندو هو ۽ اهو پوءِ عام استعمال ۾ اچي ويو. مشرقي اچارن ۾ اهڙي ڦيرگهير واقع ٿيندي رهندي آهي. حضرت عيسيٰ عليه السلام کان هڪ صدي پوءِ جوڙيل هڪ ڪتاب ۾ سنٿاس. نالو آيل آهي جيڪو اصل ۾ ڪجهه وڌيڪ قريب آهي. بعد ۾ سنڌ جو نالو انهي ملڪ تي پيو جنهن کي سنڌو نديءَ جو هيٺيون وهڪرو رچائي ٿو يعني اهو ملڪ انهن ڏاني ندين جي سنگم کان هيٺ تي آهي جن جي گڏيل نالي تي ۽ ان کان مٿي واري ملڪ کي پنجاب سڏيو

ويو جنهن منجهان اُهي وهيون ٿي. اها ڳالهه بلڪل مناسب آهي جو سنڌ جي سر زمين درياھ شاهه جي نالي پٺيان سڏجي جو ان کي سرجيو ٿي درياھ شاهه آهي. ان سموري ڏيهه کي جيڪو ڏيگهه ۾ سوين ميل ۽ ويڪر ۾ سو ميلن تائين آهي سنڌوءَ جي پاڻي ڪٺو ڪٺو ڪري آڻي تهه مٿان تهه رکي جوڙيو ۽ ٿانڪو ڪيو آهي. جنهن پٺيءَ کي اڄ اسان جا پير لتاڙين ٿا سا اُها ساڳي پٺي آهي جنهن کي موهن جي دڙي وارا ۽ سندن وڏا لتاڙيندا هئا. يعني سنڌوءَ جو لوڙهي آندل لُٽ جنهن کي گرميءَ پاڻيءَ ۽ ساوڪ جي تاثير سنڌاري سنواري هڪ سنئين سڌي ميدان جي شڪل ۾ ماڻھيءَ جي چيڙن تائين ائين پٽاري ڇڏيو آهي جن ته ان جو ڪو چيهه ئي نه هجي فرق رڳو ايترو آهي ته جنهن ڌرتيءَ کان هو واقف هئا تنهن جو مٿاڇرو ڪي پنجاهه صديون اڳ اڄوڪي مٿاڇري کان ڪجهه فٽ هيٺ هو ۽ ان جو سمنڊ سان ميلاب اڄوڪي هنڌ کان ڪافي اندر ٿي ٿيو باقي ان جي مٿاڇري جو مهانڊو ان جا هڪ يا ٻئي پاسي ان لڪا لاهه اڄوڪي چٽيءَ بلڪل واضع مهانڊي کان ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه ڦريل هجن. پر اهو فرق به خالي اکين سان ڏسي نه سگهيو. سنڌ جي ان ميدان جي وڌيڪ باريڪ جانچ ڪبي پر پهريائين پر وارين سر زمينن تي نظر ڦيرائي وٺون.

سنڌوءَ جي ويڪريءَ ماڻھيءَ جي کاٻي پاسي يعني اوڀر کان هندستان جو وسيع ريگستان ٿر آهي. جنهن ۾ لاڳيتو ٿي سوء ميل سج ٿي سج آهي ۽ جيڪو هري هري چڙهندو وڃي ابو ٽڪريءَ ۽ اوالي ٽڪرن تي کڻي ٿو. جمڙاڻوءَ جي منڍ واريءَ ويڪرائي ڦاڪ جي ڏکڻ کان ويندي ڪڇ جي رن تائين ٻنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪرائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪپر واريءَ جا دڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنواري ميدان ۾ ڇپن جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پتون ڪڇي ۾ گهڙي اچن ٿيون ۽ سنڌوءَ جي لٽ وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح انهن ٻنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف ٽول منڍ وارا آهن اصل ويڇو گهنڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي. ائين ڪنڀي چئجي ته ٿلهي ليکي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي. ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي بل نبل ۽ گهاٽيءَ واڌيءَ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو. ساڄي يا اُلهندي پاسي کان اصل سنڌ جون حدون انهن ڪڪرالين ماڻھن جي چيڙي جي سنوٽ ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلهجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون. پر حقيقت ۾ ان مٿانهين پٽ سان هڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وهي آيل لٽ منجهان ٺهيل آهي. اها سنڌوءَ جي لٽ کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي. اهو ٿر جنهن کي مڪاني طرح ڪاڇو سڏيو وڃي ٿو ۽ گهنڻي ڀاڱي سوڙهو آهي سو سليمان

جبل ۽ بولان لڪ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڊيگهه ۾ وڌندي
ڪيترن هزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاهي ٿو. ان جو جيڪو ڀاڱو سنڌوءَ واري
ڪڇي کي ويجهي ۾ ويجهو آهي سو چيڪي مٽيءَ جهڙي مٽيءَ جو تراڪڙو
بيابان آهي جتي سبزو ۽ ساوڪ نه هئڻ جي برابر آهن. اهو بيابان هڪ قدرتي
روڪ آهي اهڙي ئي اڏول جهڙا اهي جبل جيڪي ان طرف جون ٻيون حدون
ٺاهين ٿا. ان بيابان جي ڪري ئي ڪڇيءَ جو هيءَ علائقو گهڻو ڪري سياسي
طرح ڏکڻ اوڀر وارين ايراضين جي بدران اتر وارين ايراضين سان لاڳاپيل سمجهيو
رهيو آهي. سنڌ جي ڪڇي جي اولهه ۾ جيڪو جابلو ٽڪرو آهي سو بيهڪ ۾
اوڀر واري ريگستاني ٽڪري سان عجيب مشابھت رکي ٿو. پراڻي ترتيب سان
يعني اتريون ڀاڱو ڪڇيءَ جي چيڙي کان ويندي منڇر تائين بظاهران پگل ڪوٽ
ٺاهي ٿو جڏهن ته منڇر کان ڏکڻ طرف ڌار ڌار ٽاڪرو ڇپر نظر ايندا جن جي
وچ ۾ سئين پٽ جون ايراضيون آهن ۽ سمورو ترڙ ڏکڻ ڏانهن هلندي هوريان
هوري وڌندي وڌندي اُچار ٿي ۽ گهٽبو وڃي ٿو ۽ اولهه پاسي ڪا ظاهري حد
ٺاهيندو نظر نٿو اچي. انهيءَ پاسي وڌندي حب ندي ۽ ڪي ننڍيون ٽڪريون
اُڪري اسين لس جي ميدان ۾ پهچون ٿا جيڪو سمنڊ جي ڪپر کان سانڍڪو
ميل اتر طرف هليو وڃي ٿو ۽ جنهن جي وچ ۾ وڏو ويڪرو انهيءَ مفاصلي جي اڌ
جيتري ٿيندي. اهو ميدان پورالي نديءَ ۽ ڪن ننڍين نين جي آندل لٽ منجهان
جڙيو آهي ۽ مٽي ڄاڻيل ڪڇيءَ جي ميدان وانگر جنهن سان اهو گهڻي
مشابھت رکي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن سياسي طرح سنڌ سان لاڳاپيل ڀرڳهڻو ڪري
ان کان ڌار رهيو آهي. هيءُ انهن علائقن جو مختصر بيان آهي جن جون ڪڏهن
ننڍيون ڪڏهن وڏيون ايراضيون ان سرزمين سان شامل رهيو آهن جنهن کي
سياسي طور سنڌ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. ائين چئي سگهجي ٿو ته
طبعي لحاظ کان سنڌ جي اوڀر وارا وارياسا پٽ راجپوتانا جو ۽ اولهه وارا ننڍا ٽڪر
بلوچستان جو حصو آهن. تحقيق الهندي ڪوهستان يعني ڪاڇي جا ۽ اڀرندي
ريگستان يعني ٿر جا رهواسي سنڌ ڏي هلڻ جي ڳالهه ڪندا آهن. هنن وٽ
سنڌ جي معنيٰ اهائي اصل واري آهي يعني اها سرزمين جنهن کي سنڌو نديءَ
ٺاهيو ۽ سدا تائين آهي. اڄ جيڪو پرڳڻو ان نالي سان اسان جي سامهون آهي
تنهن جي بيهڪ ڊگريون ۲۵ منٽ ۽ ڊگريون ۲۵ منٽ اتر ويڪرائي ڦاڪ ۽
ڊگريون ۲۵ منٽ ۽ ڊگريون ۲۵ منٽ اوڀر ڊگهائي ڦاڪ جي وچ ۾ آهي.
شروع شروع ۾ جيڪي انگريز سنڌ ۾ آيا هئا تن کي ان کي ننڍو مصر سڏيو
هو. جيتوڻيڪ هاڻ اسان کي ان تشبيهه تي مٿيان لڳي سگهي ٿي ڇو ته سنڌ
تهذيب کي مصر کان عمر ۾ ايترو ننڍو سمجهيو ٿي ويو. تڏهن به نيل ۽ سنڌوءَ جي
هيٺانهين ماڻهن جي وچ ۾ حيرت جهڙي مشابھت آهي. ٻنهي ۾ ساڳيا ئي ٿي

پوو وچوت تکر بٹ تکر کچو واریاسو ساڳي ترتیب بر ساڳي کان کابي ڏسن بر اچن ٿا ٻنهي بر وچ واريءَ ماڻريءَ جي زرخيزيءَ جو دارومدار برسات تي نه پر سالياني ٻوڏ تي آهي ٻهوا ۽ زمين جي خيال کان ٻنهي ملڪن اندر نباتات ۽ حيوانات جي جيتري هڪجهڙائي آهي تيترو فرق ناهي ڪو سنڌ واسي موٽر رستي سوڌي کان قاهري ۽ اتان نيل ڊيلٽا جو ڪجهه پاڻو لتاڙي ليا جي ريگستان اندر ويندو ته کيس منزل بمنزل ايتري مشابهت ڏسن بر ايندي جو هو سمجهندو ته ريل تي ڪراچيءَ کان حيدرآباد رستي مارواڙ پيو وڃان البت کيس نيل ڊيلٽا کان مٿي وارو تر سنڌو ماڻريءَ جي ڀيٽ بر ڪجهه سوڙهو لڳندو ۽ حقيقت به اهائي آهي حيدرآباد جي ويڪرائي ڦاڪ کان مٿي ٽن سون ميلن تائين درياهه سان گوني ڪنڊ ٺاهيندي ڪيتريون به ماڻون ڪيون ته ڪٿي به سنڌو ماڻريءَ جي ويڪر سن ميلن کان گهٽ نه ملندي

اباسين سبلاڊ د کونر ولايت د وڀور ولسوالی په يوه روشن فکړه پښتنه کورنی کې له نن نه ۲۵ کاله مخکې دې نړۍ ته سترگې پرانيستي ټوله چې افغانان جگړو وځپل او دې ته يې اړ کړل څو د سر پنا لپاره له هېواده بهر لاړ شي د سبلاڊ پلار هم دې ته اړ شو چې گاونډي هېواد پاکستان ته کډه وکړي د ورکټوب خاپوړې يې يې هلته وکړې او له هغې وروسته يې پلار د يو ښه را تلونکي د جوړولو په خاطر په يو ښونځي کې ورته داخله واخيسته ټوله چې د ښونځي له لومړي پړاو ووت يعنې د منځنۍ ښونځۍ يې پيل شو ورسره يې په ښونځي کې د معارف پېژندنې ستاينې او داسې نورې ترانې نعتونه او د نورو شاعرانو شعرونه به يې د سپيچ په سر ويلې ټوله نا کله به يې د سپيچ نطاقي هم کوله چې د ښې کارکردگي له امله يې ښوونکو د يو تکړه او با استعداد شاگرد په سترگو ورته کتل د ورځو په تېرېدو سره اباسين سبلاڊ په د ترانې په گروپ کې لا پرمختگ وکړ د ترانې سره يې او له هغې وروسته د ټول سپيچ کنټرولوونکی او جوړونکی شو له هغه وخته يې دې شعر له لوستلو سره ډېره مينه پيدا شوه د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به يې لوستل او خوند به يې ترې اخيسته په همدې ترتيب يې ښونځی تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند يې تر لاسه کړ ټوله چې بېرته خپل گران هېواد افغانستان ته را ستانه شول د پخوا په څېر يې له شعر او شاعرۍ سره مينه وه د سندرو اوږدولو ته به يې هم ډېر وخت ورکاوه د وخت په تېرېدو سره يې په رسنيو کې کار پيل کړ د نورو کارنو ترڅنگ يې ځينې تفريحي خپرونې او ورسره يې د شعرونو په ديکلو مه کولو کې هم ونډه اخيسته د شعر په ديکلو مه کولو کې ډېره ښه وړتيا لري خدای ج ورته د ښې خبرې سره ښکلې ځواني او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او ليدلو مينه والو يې خورا زيات دي له همدې ځايه وو چې د شعر او شاعرۍ ډگر ته يې را ودانگل ډېرې شعرونه او غزلې يې وليکلې خو په وينا يې زړه يې پرې اوبه نه دې څښلې

څو يې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي. خو اراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري. يوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په نگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي. د هغوي د خوښې مطابق به انتخاب کوي. لوستونکو او مينه والو ته به يې وړاندې کوي. د تلویزيون په پرده ډېر ځله د شعر په ديکلمه کولو او نورو تفريحي خپرونو په وړاندې کولو سره ليدل شوی. له اکې کارې سره يې ځانگړې مينه وه چې دې مينې او علاقې تر دې را ورساوه چې بايد په راتلونکي کې په فلمونو او ډرامو کې هم کار پيل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي. له فلمي ستورو او د هغوي له حرکتونو سره يې زړه پورې توب خورا زيات وو. همېشه به يې هڅه کوله له ځانه سره داسې اکونه وکړي څو په دې مطمئن شي چې کولای شي په فلمونو او ډرامو کې هم کار وکړي. ليدونکو او ننداره کونکو ته ځان د يو تکړه اکر په بڼه رو وپېژني نه يوازې فلمونو او سريالونو سره مينه يې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته وهاڅاوه چې بالاخره د فلمي حرکاتو په لوبولو سره هېوادوالو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې چارې يې ورته په گوته کړي. سېلاب له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ دا چې د کار کولو او شويښگ پايلې يې تر ډېره ورته مثبتې وې. د ليدونکو لخوا ورته د ستاينې صحنه څرگنده شوه. ښه به جوړت سره يې وويل چې زه به نور د فلم په جوړولو کې هېڅ څنډ نه کوم. د ملاله او سوره په نامه يې په دوه تلویزيوني سريالونو کې کار کړی. په ليدو يې په مينه والو کې خورا زيات والې را غلې. له دې وروسته يې د ښه کار په پايله دا ورته څرگنده شوه چې اوس کولای شي په هر ډول فلم کې هره صحنه چې ورک ول کېږي په برياليتوب سره يې تر سره کړي. نه يوازې دا چې په سمه توگه به يې تر سره کړې وي. ورسره به د مينه والو لخوا ډېر وستايل شي. اباسين سېلاب وايي تر اوسه د افغانستان د سينمايي فلمونو لپاره هېڅ کار نه دی شوی. سېلاب هيله لري څو په راتلونکي کې د خپل هېواد سينما ته هم پام وکړي څو د نور هېوادونو په شان زموږ د فلم هنر هم وده وکړي. اباسين سېلاب چې غواړي يو تکړه او مشهور فلمي ستوری شي. د تلویزيوني سريالونو سره زياته علاقه لري چې پکې ولوبېږي. په سينمايي فلمونو کې لوبېدل خو ورته د خوب ريښتيا کېدل ښکاري او هڅه کوي څو په هر قېمت چې وي په سينمايي فلم کې د يو غوره اکر په بڼه کار وکړي. په راتلونکي نژدې وخت کې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سينمايي فلمونه جوړ کړي. سېلاب په دې هڅه کې دی چې څنگه وکولای شي د افغانستان سينما ته وده ورکړي او په راتلونکي کې په افغانستان کې د ښه سينمايي فلمونو ننداره کول پيل او ډېر مينه والو را پيدا کړي. د نومړي د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو کې شارو خان او په پښتو فلمونو کې جهانگير خان په گوته کوي. د هغوی ټول اکونه ورته په زړه پورې دي. کله

یې چې نوی فلم را شي د دوی په خاطر یې ضرور گوري خوند او پند ترې اخلي او کولای شي په ډېر کم وخت حتی په یو ځل لیدو هم د دوی تقلید له ځانه سره وکړي خوا باسین سېلاب وايي دا یې یو لوی ارمان دی چې په فلمي نړۍ کې د ستوري په شان وځلېږي او مینه وال یې د اوس په پرتله لا زیات شي ورسره د تمثیل په بار کې هم ډېره خوشبینې ښیي او وايي که وشول په را تلونکي وخت کې به د خپل تمثیل کولو ته لا ډېر وخت وکړي سېلاب اوس په شمشاد تلویزیون کې ځینې تفرحي خپرونې په مخ وړي چې زیاته برخه یې په کې د تمثیل کول دي او دی هم له تمثیل کولو سره ډېره مینه لري د داسې تمثیل کولو وړتیا لري چې ډېرې تمثیل کونکي او د د تمثیل مینه وال به یې ځای و نه نیسي په اوس وختو کې یې ډېر وخت تمثیل ته ورکړی نه یوازې تمثیل او فلم جوړولو سره مینه او علاقه لري ورسره د گڼ شمېر شاعرانو ښکلي نظمونه غزلې او شعرونه هم ډېکومه کوي چې په دې سره یې لا د اواز مینه والو په څو برابره زیات شوي تل هڅه کوي داسې انتخاب وکړي چې له احساس ډگ پیغام ولري تر ډېره یې خلک خوښ کړي لومړی پرې د ده او بیا د اورېدونکو او مینه والو زړه پرې اوبه وځنېي د شعر په ټوله مانا ترڅ او ډیزاین غور کوي ښه په شوق یې له ځانه سره په څو څو ځله تکراروي کله چې په دې وپوهېږي چې اوس یې اورېدونکي د زړه له تله خوښوي یو ډول اثر پرې کولای شي مخکې له دې چې انتخاب یې کړي له هغه شاعرانو ملگرو سره پرې مشورې کوي چې په شعر او شعاري ډېر ښه پوهېږي د هغوی په انتخاب او بیا یې د ویلو ترڅ په خپله روته برابر وي په داسې انداز یې وايي لکه څرنگه چې د شعر له لوستلو سره ښايي ډېر زیات شعرونه یې ډېکومه کړي چې اختر په نامه ډېکومه کړی شوی شعر یې ډېر زړه جربونکی او د دې د ښې وړتیا ټاټوبنکی دی د دې شعر ډېکومې په مینه والو او اورېدونکو څه بیل شان اغېز وکړ ډېرېو خلکو د یو رېښتنې صحنې لیدل انځورول او خورا مینه یې ورسره پېده کړه ډېته ورته ډېر نور شعرونه یې هم په ډېر لوړ او مناسب انداز سره ډېکومه کړي چې د هر یو خوند یې د یو بل په پرتله زیات دی د خلکو په زړونو کې یې ځای نیولی او د بیا ځل اورېدو لېوالتیا یې ښیي همدا دی چې ډېری شاعران د افغانستان جنگ له اباسین نه مشر گڼي او بیا وايي چې دی په ښه طریقه کولای شي د تېرو بډامنو وختونو انځورنه مینه والو ته په شه شان سره وړاندې کړي دا ورته ښايي چې دغې ناخوالو افغانان څنگه کړولي ورسره دا هم ورته ښايي چې څنگه کولای شو دې جنگ جگړو ته د پای نکی کېږدو او سوله را ولي لکه مخکې چې مویادونه وکړه اباسین سېلاب هم فلمي ستوری دی ورسره یو تکره سندرغاړی هم دی د سندرو ویلو پوره وړتیا لري خو دا چې تر اوسه یې ډېرې کمې سندرې ویلي علت یې د وخت نشتوالو ښیي دا چې په رسنیو کې هم کار کوي ورسره شاعر او ډېکومه کونکی هم دی نه شي

ئەجدادلىرىمىز قۇياش ئېتىقادچىلىقى دەۋرىدە ۋاقىت قۇياش ھارۋىدا ئولتۇرغان ئىلاھ بىزگە كۆرۈنىدىغىنى ھارۋىنىڭ چاقى ئىلاھ كۈندۈزى ئاسماندا مېڭىپ يەرنى يورۇتسا كېچىسى يەرنىڭ تېگى بىلەن يەرنىڭ يەنە بىر چېتىگە ئۆتىدۇ ئۇ يەر تېگىدىن ئۆتكۈچە جىن ئالۋاستىلار بىلەن ئېلىشىپ جەڭ قىلىدۇ دېگەن ئەپسانىگە ئىشەنگەن ۋە كېچىسى گۈلخان يېقىپ قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشىنى تىلەپ گۈلخاننى دائىرە قىلىپ ئۇسسۇل ئويناپ ئىبادەت قىلغان كېيىن ئىبادەت ۋاقتىنى تەدرىجىي قىسقارتىپ ئاينىڭ كۈنى يەنى كېچە بىلەن كۈندۈز تەڭلىشىدىغان كۈنگە توغرىلىغان شۇنىڭ بىلەن ئەنئەنىۋى نورۇز بايرىمى شەكىللەنگەن

نەۋرۇز يېڭى يىل بايرىمىدۇر ئەجدادلىرىمىز نورۇزنى قۇتلۇق كۈن دەپ بىلىپ زور تەنتەنە بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن نورۇزنىڭ كىرىش ۋاقتى شەمسىيە كالىندارى بويىچە يىل ئاخىرلىشىپ يېڭى يىل كىرگەن كۈنگە مىلادى كالىندارى بويىچە ئاينىڭ كۈنى يەنى كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكەن كۈنگە توغرا كېلىدۇ شۇڭا ئەجدادلىرىمىز بۇ كۈننى يىل بېشى قىلىپ تاللاپ ئۇنىڭغا نورۇز يېڭى كۈن يىل يېڭىلانغان كۈن دەپ ئات قويغان

نەۋرۇز ئەنئەنە بايرىمىدۇر كىشىلەر باھار پەسلىگە ئۇلىشىپ ئوۋغا چىقىش مال ۋارانلىرىنى كۆكلەمگە كۆچۈرۈش تېرىقچىلىققا كىرىشىشتىن ئاۋۋال ئىش ئوقىتىشكە ئوڭۇشلۇق بەرىكەت تۇرمۇشىغا ئاسايىشلىق بەخت تىلەپ بۇ بايرامنى تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن

نەۋرۇز تەبىئەت ۋە گۈزەللىك بايرىمىدۇر بۇ تەبىئەت قىشلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ جانلىقلىققا باشلىغان ئەگىز سۈيى ئېقىپ تاغ ئېدىرلار دەل دەرەخلەر كۆكىرىشكە باشلىغان كىشىلەرگە يېڭى ھاياتلىق ئۈمىدى بەخش ئېتىلگەن مەزگىلدۇر شۇڭا نورۇز بايرىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان مىللەتلەردە تەبىئەتتىن زوقلىنىش تەبىئەتنى سۆيۈش تەبىئەتنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەتىيازلىق كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ئادىتى شەكىللەنگەن

نەۋرۇز ئەمگەك بايرىمىدۇر نورۇزدا ئاۋام سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېتىز ئېرىقلار باغلار يوللار ھويلا ئاراملار تۈزەشتۈرۈلىدۇ ئەتىيازلىق

تېرىلغۇغا تۇتۇش قىلىتىپ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ئەۋجىگە چىقىدۇ

نەۋرۇز تەنھەرىكەت بايرىمىدۇر نورۇز كۈنى كەڭرى مەيدانلاردا پەلۋانلار چېلىشىشقا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە مەردلىكىنى سىتىسا دالىلاردا چەۋەندازلار بەيگە ئوغلاق تارتىشىشقا چۈشۈپ ئۇچقۇر ئاتلىرىنى كۆز كۆز قىلىشىدۇ دارۋازلار مۇئەللەققە تارتىلغان دارغا چىقىپ ماھارەت كۆرسەتسە باقمىچىلار ياكى يۇرت كاتتىلىرى قوچقار خوراز ۋە كەكلىك سوقۇشتۇرۇش ئىت تالاشتۇرۇش قاتارلىق جاندارلار ئويۇنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئاۋامنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدۇ

نورۇز ئەدەبىيات سەنئەت بايرىمىدۇر نورۇز كۈنى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ يۇرت مەھەللە بويىچە قوزغىلىپ مەنزىرىلىك جايلاردا نورۇزغا ئاتاپ تەييارلىغان ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينىدۇ شائىرلار نورۇزنامىلەرنى ئوقۇشۇپ مۇتالىئە قىلىشىدۇ ئەلنەغمىچىلەر ئون ئىككى مۇقام كۈيلىرى خەلق ناخشىلىرىنى ياڭرىتىپ سەھرا دالىنى بايرام خۇشاللىقىغا چۆمدۈرىدۇ بۇنداق چاغلاردا ئۇسسۇل ئوينىيالايدىغانلىكى ئادەم بەس بەستە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى ئەۋجىگە كۆتۈرىدۇ

بۈگۈنكى كۈندە نورۇز ئامان ئېسەنلىكىنى سالامەتلىكىنى مەمۇرچىلىق ئاسايىشلىقنى ئىناقلىق ئۆملۈكىنى تەشەببۇس قىلىدىغان ماھىر چەۋەندازلارنى ئىلھامى قايناپ تۇرىدىغان شائىر قوشاقچىلارنى تاللايدىغان باھالايدىغان ناخشا مۇزىكا ئۇسسۇل ۋە قىزىقچىلىقلار بىلەن كۆڭۈل ئاچىدىغان يېڭىلىقلارنى كۆرەك قىلىدىغان مۇقىملىقنى قوغداپ ۋە تەنپەرۋەرلىكىنى ئۇرغىتىدىغان كىشىلەرنى ئىلىم مەرىپەتكە ئۈندەپ ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا يېتەكلەيدىغان يىل بېشىدا خۇشاللىق بىلەن كۈچ ئىلھام توپلاپ ئىشقا پۇختا ئاتلىنىدىغان خاسىيەتلىك كۈن بولۇپ قالدى

ئەنئەنىلەردىن قارىغاندا بۇ بايرامنىڭ ۋاقتى ئىككى ھەپتە يەنى كۈن قىلىپ بەلگىلەنگەن ھازىر كۆپرەك رايونلاردا ئۈچ كۈن ھېسابىدا ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ

ئەسىردىلا ياۋروپا ئالىملىرى تەرىپىدىن يىپەك يولى دەپ

ئاتىلىشقا باشلىغان ھازىر شۇنداق دەپ ئاتىلىش ئادەتكە ئايلانغان
قەدىمكى چاغدا ئاسىيا بىلەن ياۋروپا ئارىسىدىكى قۇرۇقلۇق قاتناش يولى
ناھايىتى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە مانا شۇ يول توغرىسىدا قەدىمكى چاغدىلا
جۇڭگو تارىخچىلىرى ۋە يۇنان روما ئالىملىرى مەلۇمات بەرگەن

سىماچيەن مىلادىدىن ۋىيىل بۇرۇن تۇغۇلغان تارىخى
خاتىرىلەر ناملىق ئەسىرىنىڭ پەرغانە ھەققىدە قىسسە ۋە سەنگو
مىلادىنىڭ ۋىيىل تۇغۇلۇپ ۋىيىل ئۆلگەن خەن سۇلالىسى
يىلنامىسى غەربىي رايون ھەققىدە قىسسە بابلىرىنى يازغاندا
مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن غەربىي رايونغا ئىككى قېتىم كېلىپ
كەتكەن مىلادىدىن ۋىيىل بىر قېتىم مىلادىدىن ۋىيىل بۇرۇن
بىر قېتىم مەشھۇر سەيياھ ۋە دىپلومات جاڭ چيەننىڭ خەن
سۇلالىسىنىڭ مىلادىدىن ۋىيىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ
مىلادىنىڭ ۋىيىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پادىشاھى خەن ۋۇدېڭغا
مىلادىدىن ۋىيىل بۇرۇنقى چاغدىن مىلادىدىن ۋىيىل بۇرۇنقى
چاغقىچە پادىشاھ بولغان غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى
ھەققىدە بەرگەن مەلۇماتىدىن پايدىلانغان جۇڭگونىڭ ئەنە شۇ قەدىمكى
تارىخى يىلنامىلىرىغا ئاساسلانغاندا دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە
بارىدىغان خەلقئارا قۇرۇقلۇق قاتناش يولى جەنۇبىي ۋە شىمالىي يول دەپ
ئىككىگە بۆلۈنىدۇ قەدىمكى چاغدا شەرقى ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ
دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغان جۇڭگونىڭ پايتەختى چاڭئەن ھازىرقى شىئەن
دىن غەربىي روم ئېمپىرىيىسىگە بارىدىغان يول گەنسۇدىكى خېشى
كارىدۇرى ئارقىلىق داشاتا دۇڭخۇاڭ غا ئېلىپ كېلىدۇ داشاتادىن غەربكە
قاراپ ماڭغاندا يول ئىككى ئاچىغا بۆلۈنىدۇ بۇ ئاچا يولنىڭ بىرى
داشاتانىڭ غەربىي شىمالىدىكى لولان ئارقىلىق لوپنورغا ئۆتۈپ قارا قۇرۇم
تىزمىلىرىنى بويلاپ خوتەنگە بارىدۇ خوتەندىن چىقىپ غەربىي
شىمالغا قاراپ ماڭغاندا ياركىندكە بارىدۇ ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن
ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ بۇ
يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى
بولىدۇ مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولنىڭ يەنە بىرى
لولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ ئاندىن كېيىن
قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تىزمىسىنى بويلاپ

غەرىپكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەرىپكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە سوغدى خارەزمى ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەرىپكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسۇپوتامىيە ئىراقتىكى دىجلى ۋە فىرات ۋادىسى ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ. بۇ يول شىمالى يول دەپ ئاتىلىدۇ. مانا شۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسى تۈگۈنلىرى ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا غەربىي ئاسىيادا ئىدى. ئوچۇقراق ئېيتقاندا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر چاۋشيەن جۇڭگو بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلىرىنى ئىقتىسادى مەدىنى سىياسىي ئالاقىلارنى باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھونلار ئارىسىدا تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەت خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن.

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى سىياسى جەھەتتىن مۇئەزرىتىنىڭ تەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا ئۆتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتەتتى. يۇنان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن. شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن يۇنانىستانغا روماغا ئېلىپ بېرىلاتتى. رومالىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى. شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر ماتىستىڭ ئوتتۇرا ئاسىيالىقلاردىن ياللاپ ئالغان سودا گۇماشتىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان.

يۇنان يازغۇچىسى مارتىيۇس مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يازغان ئەسىرىدە ماتىس ئىگىلىگەن ماتېرىيالدىن

پايدىلىتىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان. يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ۴ ئەسىرىدە ياشىغان. ماریینوس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىتىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۆۋەندىكىچە كۆرسەتكەندىكى پىتولىنىڭ كۆرسىتىشىچە بۇ يول ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە ئىراق مىسوپوتامىيە ۋادىسى ئىران ئافغانىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك دىن ئۆتۈپ سىرىسلەر ئىلى يۇنانچە سۆز بولۇپ يىپەك ئېلى دېگەن بولىدۇ. گە تارىم ئويمانلىقى ئېلىپ بارىدۇ. يۇنان ئالىمى پىتولىنىڭ مەلۇماتى جۇڭگو تارىخچىلىرىنىڭ جەنۇبىي يول دەپ ئاتىغان يولىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار ھونلار دەۋرىدە مىلادىدىن ۲۰۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۲۰۰ يىلىغىچە داۋام قىلغان جۇڭگو ۋە يۇنان يازغۇچىلىرىنىڭ بەرگەن مەلۇماتى.

تۈرك خانلىقى دەۋرىدە مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە شەرقتىن غەربكە بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى توغرىسىدا جۇڭگونىڭ سۈي سۇلالىسى يىلنامىسى بېيجۈي ھەققىدە قىسسە دىمۇ مەلۇمات بېرىلگەن. شۇ يىلنامىغا كۆرە دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان يول ئۈچ تارماقتىن ئىبارەت. بۇ ھەقتە يىلنامىدا مۇنداق مەلۇمات بېرىلگەن.

سۈي سۇلالىسى مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. نىڭ پادىشاھى ياڭدېنىڭ ۱۰۰ يىلىدا مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ سودا ئەلچىلىرىنىڭ كۆپچىلىكى ھازىرقى گەنسۇدىكى چاڭئېيغا كېلىپ جۇڭگو بىلەن سودا ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەن. مانا شۇ مۇھىم ئەھۋالنى ھېسابقا ئالغان ياڭدې پىجۈي ئاتلىق كىشىنى جۇڭگو تەرەپتىن سودا ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىن قىلغان. پىجۈي چاڭئېيغا كەلگەن چەت ئەل سودىگەرلىرى بىلەن بولىدىغان مۇئامىلىدىن پايدىلىنىپ غەربىي رايوندىكى تارمىقىدىن ئالغاندا ئوتتۇرا ئاسىيانى كەڭ مەنىدىن ئالغاندا شەرقىي تۈركىستاندىن تارتىپ ياۋروپاغاچە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دۆلەتلەردە ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ ئۆرپ ئادەتلىرى ئۇلارنىڭ

دۆلىتىدىكى يوللار تاغلار دەريالار خەتەرلىك ئۆتكەللەر يول
 ئۆتكەللىرى توغرىسىدا مەمۇرات توپلىغان پىجۇيى تىپلىغان
 ماتېرىياللىرىغا ئاساسلىنىپ غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ
 خەرىتىسى ناملىق ئۈچ جىلدىلىق ئەسەر يازغان مانا شۇ ئەسەردە مۇنداق
 دىيىلگەن داشاتادىن غەربكە قاراپ مېڭىپ كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا
 كىرىشىدە ئۈچ يول بار بۇ يوللارنىڭ بىرى شامالى يول دەپ ئاتىلىدۇ
 بۇ يول قۇمۇل بارىكۆل تۇرالار ئۇيغۇرلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ ئاشايدىغان
 جايلار قۇمۇلنىڭ غەربىدىن تارتىپ ئېلى ۋادىسىغىچە بولغان جايلار
 كۆزدە تۇتۇلىدۇ ئارقىلىق تۈرك خانلىقىنىڭ ئوردىسىغا غەربىي
 تۈرك خانلىقىنىڭ تالاس دەرياسى بويىدىكى ئوردىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ
 ئېلىپ بارىدۇ ئۇنىڭدىن كېيىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا چۇ دەرياسىدىن
 ئۆتۈپ شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ
 يوللارنىڭ يەنە بىرى ئوتتۇرا يول دەپ ئاتىلىدۇ بۇ يول تۇرپان قاراشەھەر
 كۇچار قەشقەر ئارقىلىق ئۆتىدۇ قەشقەردىن چىقىپ غەربكە قاراپ
 ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە تاشكەنت سەمەرقەنت
 كىيىبود بۇخارا مەرۋىدىن ئۆتۈپ ئىران ئارقىلىق كاسپى دېڭىزىنىڭ
 بويىغا بارىدۇ يوللارنىڭ يەنە بىرى جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ بۇ يول
 پىچان خوتەن قاغالىق تاشقورغاندىن ئۆتۈپ پامىر تاغلىرىدىن
 ئېشىپ ۋاخان ئافغانىستاندا توخارىستان ئافغانىستان ئىيپتالىت
 ھازىرقى پاكىستان شىمالى ھىندىستان بامىيان ئافغانىستاندا
 كىيود سەمەرقەنتنىڭ غەربىي شىمالىدا ئارقىلىق شىمالىي
 ھىندىستانغا ئېلىپ بارىدۇ بۇ يەردىن غەربكە قاراپ يۈرگەندە كاسپى
 دېڭىزىنىڭ بويىغا بارغىلى بولىدۇ بۇ ئۈچ يول بويىدىكى دۆلەتلەرنىڭ
 ھەربىرىنىڭ ئۆزلىرى ماڭىدىغان يوللىرى بولۇپ شىمالدىن جەنۇبقا
 قاتنايدۇ قۇمۇل تۇرپان پىچان غەربىي رايونغا بارىدىغان
 يوللارنىڭ دەرۋازىسى بولۇپ داشاتا بولسا ناھايىتى مۇھىم ئۆتكەل
 پىجۇيى تەسۋىرلىگەن يوللار تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى
 خەلقئارا سودا يوللىرى بولۇپ بۇ يوللار غەربىدە شەرقىي روما
 ئېمپىرىيىسىنىڭ پايتەختى كۈنىستاننىپول ھازىرقى ئىستانبۇلدىن
 تارتىپ شەرقتە كۈرىيىگىچە ھازىرقى چاۋشيەنگىچە بارىدىغان يول
 ئىدى پىجۇيىنىڭ غەربىي رايوندا يېڭى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى
 ناملىق ئەسىرىدە خاتىرىلەنگەن شىمالىي ئوتتۇرا جەنۇبىي يول دەپ
 ئاتالغان ئۈچ يولنىڭ ئاساسى لېتىيىسى ۋە تۈگۈنلىرى بولغان رايونلار كاسپى

دېڭىزىنىڭ شەرقىي ۋە شىمالىي قىرغاقلىرىدىكى جايلار ئوتتۇرا ئاسىيا ئافغانىستان تارىم ئويمانلىقى جۇڭغار ئويمانلىقى تۈرك خاقانلىقىنىڭ تېررىتورىيىسى ئىچىدە بولۇپ شۇ چاغدىلا تۈركلەر خەلقئارا سودا يولىنىڭ خوجايىنى ئىدى

شەرق مەلىكىسى توغرىسىدا تەھرىر

يېقىنقى يىللاردىن بېرى بەزى ئالىملار چەت ئەل ئالىملىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە قەدىمكى خوتەننىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندە تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى دەيدىغان رىۋايەتنى كۆتۈرۈپ چىقىپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرىغىنى شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسىنىڭ ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭدىن بۇرۇن خوتەندە پىلىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى بۇ رىۋايەتلەرنى راستقا ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىۋاتقانلار رەت قىلغىلى بولمايدىغان تارىخى پاكىتلاردىن كۆز يۇمۇپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرىقىنى مىلادىنىڭ بىر يىللىرى خوتەن خاقانى ۋىجايىا جاۋا بۇ بۇددادىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بوددىست ھىندىچە ئىسمى بولسا كېرەك غايەتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقى پەيدا بولغان دىيىشىدۇ

ئۇلارنىڭ بىرىدىن بىر ئاساسلىقىدىغان دەسمايىسى جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر بۇددىست شۇەنجاڭ مىلادىنىڭ بىر يىلى تۇغۇلۇچ بىر يىلى ئۆلگەننىڭ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىدىكى شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت

شۇەنجاڭ ھىندو بۇددىزىمىنى ئۆگىتىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا بېرىپ بىر يىل مىلادىنىڭ بىر يىلىدىن بىر يىلىغىچە تۇرغان ئۇ لويانگا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيا ھىندىستاندا كۆرگەن بىلگەن ئاڭلىغانلىرىغا ئاساسلىتىپ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى دېگەن ئەسەرنى بىيەنجى دېگەن كىشىنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈپ چىققان

ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسەرگە

شۋەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بويىچە ھىندى تىبەت رىۋايەتلىرى ئاساسىدا خوتەن خانى ۋىجايىا جاۋاغا ياتلىق بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى خوتەنگە كېلىدىغان چاغدا باش كىيىمىنىڭ ئىچىگە پىلە قۇرتىنىڭ ئۇرۇقىنى يوشۇرۇپ چېگرادىن ئۆتكەنمىش چېگرادىكىلەر مەلىكىنىڭ باش كىيىمىنى تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان مەلىكە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن پىلىنى ئۆستۈرگەن بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر خوتەن خانىغا بۇ قۇرۇتلارنى كۆيدۈرۈۋېتەيلى بولمىسا ئۇ ئەجدىرھاغا ئايلىنىشى مۇمكىن دەيدۇ ئەمما مەلىكە پىلە قۇرۇتىنى يوشۇرۇن ھالدا بېقىپ ئۆستۈرۈپ ئۇنىڭدىن چىققان يىپەكتىن شايى دۇردۇن توقۇپ كىيىم كېچەك تىكىپ كىيىپتۇ بۇنى كۆرگەن خوتەن خانى پىلە قۇرۇتىنى ئۆستۈرۈشكە يول قويۇپتۇ

بۇ رىۋايەتنىڭ تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مىلادىنىڭ بىلى خوتەن خانىغا ياتلىق قىلىنغان بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشتىن ئاز دېگەندە يىل بۇرۇن مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ياۋرۇپادىكى رومالىقلارنىڭ خوتەندە توقۇلغان يىپەك ماللارنى ئەتىۋالاپ ئۇنىڭدىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكىنى شۇ چاغلاردا تېخى جۇڭگودىن چىقىدىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرق مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىش لازىم

ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى يالغان رىۋايەتنى رەت قىلىش ئۈچۈن قەدىمكى چاغلاردا رومالىقلارنىڭ جۇڭگونىڭ يىپەك ماللىرىنى تېخى بىلمىگەن ۋە ئۇنى كۆرمىگەن چاغدا ئەڭ دەسلەپ قايسى خەلقلەر توقىغان يىپەك ماللارنى بىلىدىغانلىقى ۋە ئۇ ماللاردىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ناھايىتى مۇھىم مەسىلە

قەدىمكى چاغدىكى يۇنان ۋە روما ئالىملىرىدىن كىتسىئاس مىلادىدىن ۋىل بۇرۇن ئۆتكەن سىئىرا بون مىلادىدىن يىل بۇرۇن تۇغۇلۇپ مىلادىنىڭ بىلى ئالەمدىن ئۆتكەن خوبلىخوس ۋىيگىلى مارۇ مىلادىنىڭ بىلىملىرى ئۆتكەن روما تارىخچىسى فىلموروس مىلادىنىڭ بىلىملىرى ئۆتكەن فىلىپپىنى مىلادىنىڭ

يىلى تۇغۇلۇپ ۋە يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن ۋە كىلاۋدى پىتولى
مىلادىنىڭ ۋە ئەسىرلىرىدە ئۆتكەن ۋە قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يازغان
ئەسەرلىرىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يۇرتىنى ۋە خوتەننى
ئاساس قىلغان ۋە يۇنان تىلىدا ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى
دەپ يېزىشقان

ياۋرۇپالىقلاردىن تۇنجى قېتىم يىپەك دۆلىتى ۋە سىرىسلار دۆلىتى
توغرىسىدا مەلۇمات بەرگەن ۋە يۇنان ئالىمى كىسىئاس بولۇپ ئۇ
مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە دېگەن نامنى تىلغا
ئالغان

يۇنان ئالىملىرىدىن سىتىرابون ۋە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق
ئەسىرىنى يازغاندا ۋە مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۋە ئۇلۇغ ئىستىلاچى
ئالىكاندىر ماكىدونىكى ۋە ئىسكەندەر زۇلقەرنەينى ۋە نىڭ مىلادىدىن ۋە
يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر سەركەردىسى ئۇنىسكىرىيىتوسنىڭ
خاتىرىسىدىن پايدىلانغان ۋە ھىندىستانغا كەلگەن ئۇنىسكىرىيىتوس ئۆزى
يازغان خاتىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى بولغان تارىم ئويمانلىقىنى
ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە دەپ يازغان ۋە سىرىسلار
دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە توغرىسىدا يۇنان ۋە روما يازغۇچىلىرى
ئىچىدىن مىلا پىلىيىنى مارىسىللىنوس پىتولى قاتارلىقلارنىڭ
بەرگەن مەلۇماتى بىرقەدەر تەپسىلىي راق ۋە ئېتىقراق

روما يازغۇچىسى مىلا ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى ئۆتكەن ۋە
ۋە ئاسىيانىڭ شەرقىدە ھىندىلار ۋە سىرىسلىقلار ۋە سىتىسىلىكلەر
ياشايدۇ ۋە ھىندىلار بولسا جەنۇبتا ۋە سىتىسىلىكلەر بولسا ئەڭ شىمالدا
ۋە سىرىسلار بولسا مانا شۇ ئىككىسىنىڭ ۋە سىتىسىلىكلەر بىلەن ھىندىلار
ۋە ئوتتۇرا قىسمىدا ياشايدۇ ۋە سىرىسلىقلار دۇنيادا تەڭدىشى
تېپىلمايدىغان سەمىمى سادىق ئادەملەر ۋە ئۇلار سودا ئىشلىرىغا ئۇستا
بولۇپ سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە ماللىرىنى قۇملۇققا
قويۇپ قويۇپ كەينىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۋە دەپ يازىدۇ ۋە مىلادىنىڭ
سىرىسلىقلار توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ۋە ئەمەلىيەتكە دەلمۇدەل ئۇيغۇن
كېلىدۇ ۋە بۇنىڭدا دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئۈچ مۇھىم نۇقتا بار
ۋە مىلا ئېيتقاندەك ۋە ھىندىستان سىرىسلىقلار ۋە ئۇيغۇرلار ۋە ئانىڭ
يۇرتى تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان ۋە مىلا
ۋە سىرىسلىقلار سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە مالنى

قۇملۇققا قويۇپ قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ دەيدۇ بۇنداق ئەھۋال قەدىمكى چاغلاردا تۈركى خەلقلىرىدە ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن تىلىسىز سۇدانى كۆرسىتىدۇ مىلا سىرىسلىقلار مالىنى قۇملۇققا قويىدۇ دەيدۇ مىلا ئېيتقان قۇملۇق تارىم ئورمانلىقىدىكى قۇملۇق چۆلىنى كۆرسىتىدۇ جۇڭگونىڭ ئاساسى تېرىتورىيىسى بولغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە قۇملۇق چۆل يوق بۇنى جۇغراپىيىدىن ئاددى ساۋادى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ

تەبىئەتشۇناس رىم يازغۇچىسى پىلىنى تەبىئەت تارىخى ناملىق ئەسىرىدە سىرىس دۆلىتى يىپەك دۆلىتى توغرىسىدا مەزمۇنى مىلا بەرگەن مەلۇماتقا ئوخشايدىغان مەلۇمات بېرىدۇ پىلىنى مۇنداق دەپ يازىدۇ سىرىسلىقلارنىڭ ئورمانلىرىدىن يىپەك چىقىدۇ دۇنياغا مەشھۇر ئۇلار كىمخاپ تاۋاق دۇردۇن توقۇپ روماغا ئېلىپ بېرىپ ساتىدۇ سىرىسلىقلار مۇلاھىم تارتىنچاق كېلىدۇ پىلىنى يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ سىرىسلىقلار بوي تۇرقى جەھەتتە ئادەتتىكى ئادەملەردىن ئېگىز چاچلىرى قىزىل كۆزلىرى كۆك ئاۋازلىرى جاراڭلىق كېلىدۇ چەتتىن بارغانلار ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشەلمەيدۇ چەتتىن بارغانلار ماللىرىنى مەلۇم دەريانىڭ شەرقى قىرغىقىغا ئېلىپ بېرىپ سىرىسلىقلارنىڭ ماللىرىنىڭ يېتىغا قويىدۇ ئەسلىدە بېكىتىلگەن باھا بويىچە مال ئالماشتۇرۇلىدۇ پىلىنىڭ مەلۇماتىدىن قارىغاندا سىرىسلىقلارنىڭ يىپەك ماللىرى روماغا ئېلىپ بېرىلىپ سېتىلىدىكەن ئۇنىڭ ئۈستىگە پىلىنىڭ سىرىسلىقلارنىڭ ئېرقى خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا بەرگەن مەلۇمات ناھايىتى يۇقىرى قىممەتكە ئىگە بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئاق تەنلىك ئېرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ جۇڭگونىڭ قەدىمكى تارىخچىلىرىمۇ ئېرقى جەھەتتىن ئۇيغۇرلارغا بەكمۇ يېقىن بولغان ئويسۇنلارنى كۆك كۆز قىزىل چاچ دەپ يازغان بولسا قىرغىزلارنى چىرايى ئاق سۈزۈك قىزىل چاچ كۆزلىرى كۆك دەپ يازغان پىلىنى رىم ئات سۆڭەكلىرىنىڭ تەيشى ئىشرەت كەيپ ساپاغا بېرىلىپ تۇرمۇشتا چىرىكلىشىپ بايلىقلارنى ھەددىدىن ئارتۇق بىزۇپ چېچىپ ئەخلاقى جەھەتتە بەكمۇ بۇزۇلۇپ كەتكەنلىكى ئۇلارنىڭ كىيىدىغان كىيىملىرىنىڭ سىرىسلەر دۆلىتىدىن كېلىدىغان كىمخاپ تاۋار

دۇردۇنلاردىن تىكىلىدىغانلىقى سىرىسلار دۆلىتىدىن سېتىپ ئالىدىغان يىپەك ماللار ئۈچۈن رىم تىللىرىنىڭ ئالتۇن پۇللىرىنىڭ ئا سىرىسلىقلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ھەسرەتلىنىپ مۇنداق دەپ يازغان ئىدى دۆلىتىمىنىڭ تىللىرىدىن ھىندىستان سىرىسلار دۆلىتى ۋە ئەرەپ يېرىم ئارىلى قاتارلىق ئۈچ دۆلەتكە ھەريىلى ئاز دېگەندە يۈز مىليون سىتىركىيىس رىم تىللىسى ئېقىپ كېتىدۇ مانا مۇشۇ پۇللار دۆلىتىمدىكى ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئاق سۆڭەكلەرنى دىمەكچىنىڭ بۇزۇپ چېچىپ خەجلىشى ئۈچۈن كېتىدۇ پىلىپپىنىنىڭ تەبىئەت تارىخىدىكى مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا روما ئاق سۆڭەكلىرى ئۆزلىرىنىڭ تەبىئىي ئىشرەت كەپ ساپالىق تۇرمۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان يىپەك ماللارنى سىرىسلىقلاردىن ئالغان بولسا دورا دەرەمەك ئۈنچە ياقۇتلارنى ھىندىستاندىن مەرۋايىتلارنى ئەرەبىستاندىن ئالغان

يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ھەريىلى روما پۇلىدىن يۈز مىليون سىيىسىتىركىيىس رىم تىللىسى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن سىرىسلىقلاردىن سېتىپ ئالىدىغان يىپەك ماللار ھىندىستاندىن ۋە ئەرەبىستاندىن ئالىدىغان دورا دەرەمەك ئۈنچە ياقۇت مەرۋايىتلار ئۈچۈن سەرپ بولغان يونان ئالىمى كىلاۋدى پىيتۇلىيىمى جۇغراپىيە ناملىق ئەسىرىدە سىرىسلار دۆلىتى يىپەك دۆلىتىنىڭ تەبىئى شارائىتى قانداق خەلقلەر ياشايدىغانلىقى توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ سىرىسلار دۆلىتىنىڭ غەربىي چېگرىسى سىستىيە بولۇپ ئۇنىمماۋىس تېغىنىڭ سىرتىدا شىمالى چېگراسى نامسىز يەر شەرقى چېگراسىمۇ نامسىز يەر جەنۇبىي بولسا ھىندىستاندىكى گانگې دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقى بىلەن چېگرالىنىدۇ پىتۇلىيىمى سىرىسلار دۆلىتىنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ تۇرىدىغان تاغلار توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ سىرىسلار دۆلىتىنىڭ تۆت تەرىپىنى تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ ئۇنىڭ تېرىتورىيىسى ئىچىدە ئىككى چوڭ دەريا ئاقىدۇ ئۇ دەريالارنىڭ بىرىنچىسى ئۇيغۇرداس دەرياسى بولۇپ ئۇ ئاۋشاتىستان ۋە ئاسمىران تېغىدىن ئىبارەت ئىككى مەنبەدىن باشلىنىدۇ دەريالارنىڭ ئىككىنچىسى باۋتىس دەرياسى بولۇپ ئۇ كاسىيان ۋە ئوتتۇرۇ كورخۇس تېغىدىن ئىبارەت ئىككى مەنبەدىن باشلىنىدۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىككى دەريانىڭ ئالدىنقىسى

ئاقسۇ ياكى قەشقەر دەرياسى كېيىنكىسى ياركەنت زەرەپشان ياكى قارىقاش دەرياسىدىن باشقا دەريا ئەمەس

پىتولىمى ئۇيغۇرداس دەرياسىنىڭ بويىدا ئۇيغۇرداس دۆلىتى بار دېگەن پىتولىمىنىڭ ئۇيغۇرداس دېگىنى دەل ئۇيغۇرلارنىڭ يۇنان تەلەپپۇزىدا ئېيتىلىشى خالاس يۇنان ئالىمى ماریسىلىنوس مىلادىنىڭ يىلى ياشىغان تارىخنامە ئاتلىق كىتابىدا شەرقتە سىرىسلەر ئېلى بار ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ بۇ تاغلار بىر تۇتاش سوزۇلۇپ تەبىئىي توسۇقنى شەكىللەندۈرىدۇ سىرىلىقلار شۇنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ ئۇلارنىڭ يېرى تەكشى كەكتاشا ۋە باي غەربتە سېستىيە بىلەن چېگرالىنىدۇ شەرقىي بىلەن شىمالدىن ئىبارەت ئىككى تەرىپى چۆللۈك تاغلىرىنىڭ ئۈستى تەڭرى تاغلىرى بىلەن پامىر تاغلىرى كۈزدە تۇتۇلسا كېرەك يىل بويى قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ جەنۇبىي چېگراسى ھىندى ۋە گانگې دەرياسىغىچە بارىدۇ تاغلىرىنىڭ ھەممىسى ئېگىز يوللىرىنىڭ قىيالىق ئەگرى بۈگرى كېلىدۇ تاغلارنىڭ ئارىسى تۈزلەڭلىك ئۇنىڭ تېرىتورىيىسى ئىچىدە ئۇيغۇرداس ۋە باۋتىس دەرياسىدىن ئىبارەت ئىككى دەريا ئاقىدۇ سىرىسلەر تىنچ ياشايدۇ ھەربىي قورال يارق تۇتمايدۇ زادى ئۇرۇش قىلمايدۇ مۇلاھىم ياۋاش قوشنا دۆلەتلەرنى پاراكەندە قىلمايدۇ ئىقلىمى مۆتىدىل ھاۋاسى ساپ پاكىز ئاسماندا بۇلۇت كۆپ بولمايدۇ قاتتىق بوران چىقمايدۇ ئورمانلىق ئىنتايىن كۆپ ئورمانلىقتا ماڭسا ئاسماننى كۆرگىلى بولمايدۇ ماریسىلىنوس يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ سىرىسلىقلار ئاددىي ساددا ياشاشقا ئادەتلەنگەن ئۇلار خالى جايدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ كىشىلەر بىلەن بېرىش كېلىش قىلىشنى ئانچە ياقتۇرمايدۇ چەت ئەللىكلەر چېگرادىكى دەريادىن ئۆتۈپ ئۆيەرگە يىپەك ياكى باشقا مال ئالغىلى بارسا كۆزلىرى بىلەن بىر بىرىگە بېقىشى پىلا باھاسىنى توختىتىدۇ گەپلەشمەيدۇ ئۇلارنىڭ يەر بايلىقى مول باشقىلارغا ئېھتىياجى چۈشمەيدۇ يۇقىرىدا يۇنان ۋە رىم ئالىملىرىنىڭ خاتىرىلىرىدىن كەلتۈرگەن پاكىتلاردىن تۆۋەندىكى خۇلاسەنى چىقىرىش مۇمكىن

مىلادىدىن بىل بۇرۇنقى ۋاقتىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلار يۇنان ۋە رىم تارىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئېلىنى يىپەك ئىلى سىرىسلەر ئېلى دەپ تونىغان

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىنىڭ تەبىئى شاراىتى ۋە تاغلىرى دەريالىرى ئورمانلىرى چۆللىرى ئېقىلىمى ۋە ئۇنىڭغا چېگرالىنىدىغان دۆلەتلەر ھەققىدە ئاساسەن توغرا مەلۇمات بەرگەن.

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى ئەڭ قەدىمكى چاغلىرىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلارنىڭ تارىم ئورمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك ماللىرىنى ئىستىمال قىلغانلىقىنى كۈچلۈك پاكىتلار ئارقىلىق ئېتىق ۋە تەپسىلىي چۈشەندۈرگەن.

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىدا ياشىغان خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئۇلارنى ئۆز نامى بىلەن ئۇيغۇرداس ئاتىغاندىن تاشقىرى ئۇلارنىڭ ئىرقى جەھەتتىن قايسى ئىرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرگەن.

ئەگەر سىرىس ئېلى دەپ ئاتالغان تارىم ئورمانلىقىدا يىپەكچىلىك سانائىتى ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ مىلادىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇن تەرەققى قىلىمىغان بولسا جاھاننىڭ مەر مەر شەھرى دەپ ئاتالغان رىمدىكى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ يۇقىرى سۈپەتلىك يىپەك ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قامدىيالىمىغان بولاتتى.

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا يىپەك توقۇمىچىلىقىدا يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار يىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقتىكى ئارتۇقچىلىقىدىن ئۆگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەسلىدە ئىچكى ئۆلكىلەردە توقۇلغان يىپەك توقۇلمىلار قېزىۋېلىندى بۇنداق يىپەك توقۇلمىلاردىكى نىسبەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانكى شۇ چاغلاردا تۈز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر يۇڭ توقۇمىچىلىق ھۈنەرىدە قوللانغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى يىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئاتا شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك. مانا شۇ پاكىت قەدىمكى

چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى يۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىيىنىڭ بىرلىرى شەرق مەلىكىسى بىلەن قۇرۇلتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا يىپەك يوق ئىدى دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخىئولوگىك قېزىشلەر ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە مىلادىيىنىڭ بىرلىرىدا بىلەن قۇرۇلتىنى ۋە ئۆزى دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى. يادىكارلىق بەت مانا بۇ پاكىت يىپەك مەلىكىسى شەرق مەلىكىسى مىلادىيىنىڭ بىرلىرى بىلەن قۇرۇلتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ. قەدىمكى چاغدا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىدا يىپەكچىلىك تەرەققىي قىلغانىدى.

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىيىنىڭ بىرلىرى جۇڭگودىن خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ بىلەن قۇرۇلتى ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىنىشى خالاس.

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسمىلىرى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىغا ئۇيسۇن خانلىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسمىلىرى جۇڭگو تارىخى يىلنامىلىرىغا يېزىلغان. ئەپسۇسكى مىلادىيىنىڭ ئەسىرىدە خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ.

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە بىلەن قۇرۇلتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن

يالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماسلىققا ھېچقانداق بانا سەۋەب يوق سەۋەب يوق
ھونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا
ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك
مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان شۇنىڭ
ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا
نىسبەتەن گاھ تاقىلىپ گاھ ئېچىلىپ تۇراتتى

مىلادىيىنىڭ يىلى ۋە مىلادىيىنىڭ يىلى ئىران ئەلچىلىرى
جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىيىنىڭ يىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىنىڭ
بۇنى بەنچاۋ ئەۋەتكەن ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا
مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا
مىلادىيىنىڭ يىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن
ھىندىچىنىڭغا كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن مىلادىيىنىڭ
يىلى رومانىمىپىراتورى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىيىنىڭ
يىلىدىن يىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان دېڭىز يولى ئارقىلىق
جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن رومانا ئەلچىسى دېڭىزدىن ھىندىچىنىڭغا
چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ئەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن
خۇئاندى مىلادىيىنىڭ يىلىدىن يىلىغىچە پادىشاھ
بولغان غاپىل چىشى كەركە مۇڭگۈزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى
ئېلىپ كەلگەن يۇقىرىدىكى تارىخى پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ
جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ
سىرىسلەر ئېلى يىپەك ئېلى دەپ ئاتىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئورناتقان
يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتى بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىيىدىن يىل
بۇرۇن باشلانغان دىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىيىدىن يىل
بۇرۇن كېيىن باشلانغان رومالىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان
دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ئەگەر شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىيىنىڭ
يىلىدىن باشلانغان بولسا رومالىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان
يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن يىل كېيىن باشلانغان
يىلە قۇرۇتۇ ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى تەھرىر

قەدىمكى رىم ئېمپىرىيىسى دەۋرىدە مىلادىيىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن
يىپەكتىن توقۇلغان كىمخاپ شايى تاۋار دۇردۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا
ئاساسەن روماغا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر
ئىلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىنىڭ

يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتتۇم. تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى. بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدىغان ئىدى. مىلادىيىنىڭ ۱۰۰ يىلى تۇرپان خانلىقى مىلادىيىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ئىككى خانى كۈي ۋىنتاي غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن يابغۇ خاقاننىڭ رۇقسىتىنى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىيىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە پادىشاھ بولغان. گە ئەۋەتكەن سوۋغا سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي رومادىن كەلتۈرۈلگەن كۈچۈكلەر قارا تۈلكە موپىتىسى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا رومانىڭ نەسىللىك ئىتلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگەن. تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەختلەر دورا دەرمەكلەر زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى تېرىدىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالماقنى ئىگىلەيتتى.

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەنت خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىيىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە بولغان ۱۰۰ يىل ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن. تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار يېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانلىقىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇشنىڭ يۈز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى ئالغىنى ۋە خەلقئارا يىپەك سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۆرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان.

ھەريىلى دېگۈدەك نەچچە ئون مىليونلىغان رىم تىملاسلىرىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىدىمىغان رىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپىراتورلىرى پىلىدىن يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار

دوردۇن قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى.

ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇ ئۈمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى. بۇ توغرىدا يۇنان ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ: ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى زوناراس ئارىخنامە ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى: «بۇرۇن رومانلىقلار يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى» يىپەكنى پىلە قۇرۇتتىنىڭ قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى.

ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى تىئوخانۇس ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ پىلە قۇرۇتۇش ئۇرۇقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ مىلادىيىنىڭ يىلىدىن يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپىراتۇرى ئۇلۇغ پوستىئانتىڭ ۋاقتىدا مىلادىيىنىڭ يىلىدىن يىلىغىچە ئېمپىراتۇر بولغان شەرقىي روماغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي رومانلىقلار پىلە قۇرۇتۇشنى بېقىپ يىپەك ماللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ. تىئوفانىس مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئېمپىراتۇر پوستىئانتىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي روماغا پىلە بېقىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن» ئۇنىڭدىن بۇرۇن شەرقىي رومانلىقلار پىلە بېقىشنى بىلمەيتتى. ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم ئىرانلىق سىرىسلەر ئېلىدە يىپەك ئېلىدە ئۇزۇن تۇرغان. ئۇ سىرىسلەر ئېلىدىن قايتىپ كېتىدىغان چاغدا پىلە قۇرۇتۇشنى يول ماڭغاندا ئىچى كاۋاك ھاسىسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن جايلاشتۇرغان. ئاندىن كېيىن پىلە قۇرۇتۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئاشۇنداق ئۈستىلىق بىلەن شەرقىي روماغا ئېلىپ كەلگەن. بۇ ئىرانلىق باھار كېلىش بىلەنلا پىلە قۇرۇتۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئۆزىمە يوپۇرمىغىنىڭ ئۈستىگە قويغان. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن پىلە قۇرۇتۇش يوپۇرماقنى يەپ چوڭ بولۇپ بىر جۈپ قانات چىقارغان. ئۇچىدىغان بولغان رومانلىقلار پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن پوستىئان تۈركلەرگە كونىستانىنىڭ ئىستانبۇلغا كەلگەن تۈرك ئەلچىلىرىگە ئاپتور رومانلىقلارنىڭ پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىش ئۇسۇلىنى كۆرسەتكەندە تۈركلەر ھاڭ تەڭ قېلىپ چۈچۈپ كەتكەن.

تۈركلەر بىلەن شەرقىي روما ئارىسىدىن سودىدا تۈركلەر ئارقىلىق شەرقىي

روماغا ئېلىپ بېرىلىدىغان ماللارنىڭ ئىچىدە ئاساسى سالماقنى بىپەك توقۇلمىلىرى ئىگەللەيدىغانلىقى خوتەننى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر بىپەكچىلىكىنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ دۇنياغا مەشھۇرلىقى بىلەن قۇرۇتۇ ئۇرۇقىنىڭ بىپەك مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت بويىچە مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلى جۇڭگودىن خوتەنگە كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ يالغانلىقى بىلەن قۇرۇتۇ ئۇرۇقىنىڭ سىرىسلەر ئېلى ئاساسەن خوتەن دىن شەرقىي روماغا ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىق راھىپ تەرىپىدىن مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىللىرى ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ بېرىلغانلىقى توغرىسىدىكى پاكىتلارنى يۇقىرىدا بىر بىرلەپ سۆزلەپ ئۆتتۈم مېنىڭچە شۇ پاكىتلار بىتەرلىك بولسا كېرەك

ئاخىرقى سۆز قەدىمكى چاغدىكى ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى يالغۇزلا ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەر ئارىسىدا ئىقتىسادى جەھەتتە قىممەتلىك تاۋارلارنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش رولىنى ئويناپلا قالماستىن بەلكى مەدەنىيەت جەھەتتە ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەرنىڭ ئۆزئارا بىر بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىتىپ شانلىق مەدەنىيەت يارىتىشىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك تۈرتكىلىك روللارنى ئوينىغان خەلقئارا سودا يولىدا سودا كارۋانلىرى ئەلچىلەر سەيياھلار غەربتىن شەرققە شەرقتىن غەربكە موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇراتتى بەزىدە بولسا تاجاۋۇزچىلىق مەقسىتى بىلەن سەپەرۋەر قىلىنغان تۈمەنلىگەن قوشۇنلارمۇ سودا ئەلچىسى ياكى ئاددى سودىگەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان جاسۇسلارمۇ قاتناپ تۇراتتى غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرا ئاسىيا ئارقىلىق توۋار ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەندىن تاشقىرى مەخپىي ئاخبارات يىغىش ئىشلىرىنى قىلاتتى باشتا ئېيتىپ ئۆتكۈنىمىزدەك مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىللىرى ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن بىلەن قۇرۇتۇنىنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ مەخپىي ھالدا شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىپ بىپەك ئىشلەپچىقىرىشىدا ھۆكۈم سۈرگەن نەچچە مىڭ يىللىق سىرنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ تاشلىغان شۇ ئىرانلىق بىلەن قۇرۇتۇنىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىشتىن بۇرۇن شەرقىي روما ئېمپىراتورى ئۇلۇغ پوستىغان مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلغىچە ئېمپىراتور بولغان بىلەن شۇ مەسىلە توغرىسىدا سۆزلەشكەن پوستىغان ئەگەر ئىرانلىق راھىپ بىلەن قۇرۇتۇنىنىڭ ئۇرۇقىنى سىرىسلەر ئېلىدىن ئوغرىلاپ ئېلىپ كېلىدىغان بولسا ئۇنىڭغا ناھايىتى قىممەت باھالىق ئىنئام مۇكاپات بېرىدىغان بولغان

ئېھتىمال ئىرانلىق راھىپ خىرىستىئان مۇرىدى بولغانلىقى
 پوستىئاندىن ئالىدىغان قىممەت باھالىق ئىنئامغا قىزىققانلىقى ئۈچۈن
 سىرىسلەر ئېلىدىن بىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ شەرقىي
 روماغا يەتكۈزۈپ بەرگەن. مانا مۇشۇ ۋەقەدىن تەخمىنەن ۱۰۰ يىل بۇرۇن
 مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلى غەربتىڭ سۈزۈك رەڭلىك شىشە
 ياساشتىكى مەخپىي سىرىنى ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋىچىلار
 جۇڭگوغا بىلدۈرۈپ قويغان. ئۇنىڭدىن بۇرۇن خەنزۇلار رەڭلىك شىشە
 ياساشنى بىلمەيتتى. ئۇلار رەڭلىك شىشەنى ناھايىتى يۇقىرى باھادا
 غەربتىن سۈرىيىدىن سېتىپ ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن
 خەنزۇلار ئۇزۇندىن بېرى رەڭلىك شىشە ياساشتىڭ سىرىنى غەربتىن
 بىلىپ ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى. بۇنداق ئۇرۇش مىلادىنىڭ ۱۰۰
 يىلى ياۋىچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئەمەلگە ئاشتى.

بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك تارىخى پاكىتلار مۇنداق: شىمالى سۇلالىلەر
 تارىخىدىكى خاتىرىگە ئاساسلانغاندا شىمالى ۋېي خانلىقى
 مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. نىڭ
 خانى تۇباتاۋنىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰
 يىلىغىچە خان بولغان. مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلى ئۇنىڭ پايتەختىگە
 كەلگەن ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋىچىلار ئاغدىن دورا ئېلىپ
 كېلىپ ئۇنى ئېرىتىپ رەڭلىك شىشە ياسىغان. بۇكىشىلەر غەربتىڭ
 رەڭلىك شىشەلىرىدىنمۇ پاقىراق چىرايلىق چىققان. بۇنداق
 رەڭلىك شىشەنى كۆرگەنلەر ھەيران قېلىشىپ ئىلاھى شىشەلەر
 دىيىشكەن. ئاق ھون سودىگەرلىرى رەڭلىك شىشە ياساشنى خەنزۇلارغا
 ئۆگەتكەن. شۇنىڭدىن باشلاپ سۈرىيە يۇنانلىقلارنىڭ رەڭلىك
 شىشەنى مونوپولىيە قىلىۋېلىش ھوقۇقى پاچاقلىتىپ كەتكەن. قەدىمكى
 تارىخىي پاكىتلار بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا بىرەر مىللەت ياكى خەلقنىڭ
 ئىجاد قىلغان بىر خىل تېخنىكىسى غەرب ئەللىرىدە پۈتۈنلەي قەتئى
 مەخپىي ئىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا تۇباتاۋ شىمالى ۋېي خاندانلىقىنىڭ
 پايتەختى داتۇڭغا كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ رەڭلىك شىشە ياساش
 تېخنىكىسىنى بىلىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك. ئەگەر
 ئەھۋال بىزنىڭ قىياسىمىزدىكىدەك بولىدىغان بولسا ئۇ چاغدا تۇباتاۋ
 ئاق ھون سودىگەرلىرىگە نىسبەتەن بېسىم كۈچ ئىشلىتىپ ئۇلارنى
 رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىشكە مەجبۇرلىغان ياكى
 ناھايىتى يۇقىرى باھالىق بەدەل بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ئالىدىغان بولۇشى

قوشقان مېلادىنىڭ يىلى كۆك تۈرك خانلىقىنىڭ بىكە
 مەلىكە لىرىدىن ئاسىنا بىكە شىمالى جۇسۇلالىسى
 نىڭ خانى جۇشۇەندىغا ياتلىق قىلىنغاندا تۈرك خاقانلىقىنىڭ
 پايتەختى ئۇتۇ كۈندىن چاڭئەنگە شىئەنگە ئاسىنا بىكە بىلەن بىللە سۇجاۋا
 ئاتلىق مەشھۇر مۇزىكا ئۇستازى مۇكەلگەن ئۇ كۇچارلىق بولۇپ سۈي
 سۇلالىسى ۋاقتىدا چاڭئەندە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان سۇجاۋا
 شۇ مەزگىلدە جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بەكمۇ تۆۋەن نامراتلىقىنى
 نەزەردە تۇتۇپ جۇڭگو مۇزىكىچىلىقىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئۇنىڭ
 سەنئىتىنى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل بولغان توققۇز يۈرۈش
 مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلغان ئۇلار تۆۋەندىكىچە

كۇچار مۇزىكىسى

قەشقەر مۇزىكىسى

بۇخارا مۇزىكىسى

سەمەرقەنت مۇزىكىسى

غەربىي لياۋ مۇزىكىسى

ھىندى مۇزىكىسى

كۈرىيە مۇزىكىسى

چىڭ مۇزىكىسى

لى خۇا مۇزىكىسى

بۇنىڭ ئىچىدە چىڭ مۇزىكىسى بىلەن لى خۇا مۇزىكىسى جۇڭگونىڭ
 ئەنئەنىۋى مۇزىكىسى ئىدى بۇنىڭدىن باشقا يەتتە خىل مۇزىكىنىڭ
 ئىچىدىن ھىندى مۇزىكىسى بىلەن كۈرىيە مۇزىكىسىنى ھېسابقا
 ئالمىغاندا قالغان بەش خىل مۇزىكا كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان
 ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى

سۇجاۋا پىياچىلىقىغا ناھايىتى ئۇستاز بولۇپ شۇ چاغدا جۇڭگودىن ئۇنىڭغا
 تەڭ كەلگەندەك بىرەر مۇزىكانت چىققان ئەمەس شۇڭا ئۇ مۇزىكا ئۇستازى
 دېگەن ھۆرمەتلىك نامغا ئىگە بولغان

جۇڭگو تاڭ سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە سۇجاۋا يارىتىپ بەرگەن توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئاساسىدا يىلى يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلدى بۇلار تۆۋەندىكىچە كۇچار مۇزىكىسى قەشقەر مۇزىكىسى تۇرپان مۇزىكىسى غەربىي لياۋ مۇزىكىسى بۇخارا مۇزىكىسى سەمەرقەنت مۇزىكىسى كامبۇدزا مۇزىكىسى كورىيە مۇزىكىسى يەن مۇزىكىسى چىڭ شاڭ مۇزىكىسى مانا شۇ ئون يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئىچىدە ئالتە خىل مۇزىكا بۇنىڭغا تۇرپان مۇزىكىسى قوشۇلغان كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى بۇنىڭ ئىچىدىكى غەربىي لياۋ مۇزىكىسىمۇ مەلۇم دەرىجىدە خەنزۇ مۇزىكىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ھون مۇزىكىسى بولۇپ قەدىمكى ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى بۇنىڭدىن تاشقىرى كۇچار ئۇسۇلىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر ئۇسۇل سەنئىتىمۇ ئۇيغۇر مىللى ھەيكەلتاراشلىقى بىلەن رەسسامچىلىقنىڭ ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئاساس قىلغان بۇددا سەنئىتىمۇ ئاساسەن ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق خەنزۇلارنىڭ ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق سەنئىتىگىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلغان بۇنىڭغا دۇڭخۇاڭ مىڭ ئۆيىدىكى ھەيكەللەر تام سىزما رەسىملىرى ئىسپات بولىدۇ شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەنلىك ئۇيغۇر رەسسامى يۇچىيىزىڭ تاڭ سۇلالىسى پادىشاھى لى شىمىننىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن شىئەنگە كېلىپ ساكيامۇننىڭ تىپىك سۈرئىتىنى سىزىپ بەرگەن جۇڭگو رەسساملىرى بۇددا رەسسامچىلىقىدىكى رەسىم سىزىش سەنئىتىنى ۋە غەرب ئەللىرىدىكى كىشىلەرنىڭ رەسىمىنى سىزىش سەنئىتىنى ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن چۈنكى يۇچىيىزىڭ رەسسامچىلىقتا غەرب ئۇسلۇبىدىكى رەسسامچىلىقتا تەڭدىشى يوق رەسسام ئىدى جۇڭگونىڭ قەدىمكى چاغدىكى مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتىنىڭ بېيىشى ۋە يۈكسۈلۈشىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قوشقان ئۆچمەس تۆھپىسىدىن ئاجرىتىپ قاراش تولىمۇ بىمەنىلىك بولىدۇ بۇددا دىنى ئەڭ دەسلەپ جۇڭگوغا تارقىلىشتىن بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يىلتىز تارتقان ئىدى ئۇيغۇرلار ئىچىدىن چىققان مەشھۇر بۇددىست راھىبلار ئەسىردىن باشلاپ بۇددا دىنىنى جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشكەن بۇنىڭغا كۇچارلىق ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ ۋە مەشھۇر تەرجىمان شائىر كوماراجىۋانى مىسال كەلتۈرۈش يېتەرلىك كوماراجىۋا مىلادىنىڭ

بىلى تۇغۇلۇپ ۋە يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن ۋە كىچىك ۋاقتىدا دادىسىغا ئەگىشىپ ھىندىستانغا بارغان ۋە ھىندىستاندا كۆپ يىللار تۇرۇپ بۇددىزىم ئەقىدىلىرىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن ۋە شۇ چاغلاردا بۇددىزىم تەلىماتىدا ماخىيانا ۋە خىنيايانا دەپ ئاتىلىدىغان چوڭ ئىككى مەزھەپ ئىككى ئېقىم بار ئىدى ۋە كوماراجى ۋا بۇ ئىككى چوڭ مەزھەپ ئىچىدىن خىنيايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان ۋە ھىندىستاندىن قايتىپ كېلىۋاتقان چاغدا قەشقەردە شورى ئاساما ئاتلىق بۇددا راھىپىغا يولۇققان ۋە ئۇنىڭدىن ماخىيانا مەزھىپىنى ئۆگىتىپ بۇرۇن قوبۇل قىلغان خىنيايانا مەزھىپىدىن ۋاز كەچكەن ۋە كوماراجى ۋا قەشقەردىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر راھىپقا يولۇققان ۋە راھىپ ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز راھىپ ھېسابلاپ ھەمىشە ماختىتىپ ۋە تەگەر بۇددا ئەقىدىلىرى بويىچە بىرەر كىشى مەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ مېنى يېڭىدىغان بولسا ئۇنداق كىشىگە بېشىمنى كېسىپ بېرىمەن ۋە دەيدىكەن ۋە كوماراجى ۋا شۇ راھىپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇنى يېڭىپ قويىدۇ ۋە بۇ ۋەقە غەربتىكى بۇددا دۇنياسىنى زىللىتىشكە كەلتۈرىدۇ ۋە كوماراجى ۋانىڭ داڭقى غەرب ئەللىرىگە تارقىلىدۇ ۋە بۇ ۋەقەدىن كۇچار خانى ناھايىتى چوڭ پەخىرلىنىش ھېس قىلىپ كوماراجى ۋانىڭ ئالدىغا ئاقسۇغا كېلىپ ئۇنى ئىززەت ۋە ھۆرمەت بىلەن كۇچارغا ئېلىپ كېتىدۇ ۋە كوماراجى ۋانى كۇچار دۆلىتىنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكارلايدۇ ۋە تارىختىن خەۋرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك كوماراجى ۋا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن مىلادىنىڭ ۋە يىلى ھازىرقى گەنسۇنىڭ ئوۋىيغا كەلگەن ۋە شۇ جايدا ۋە يىل تۇرغان ۋە كوماراجى ۋا شۇ مەزگىلدە خەنزۇ يېزىقىنى ۋە تىلىنى پۇختا مۇكەممەل چوڭقۇر ئۆگەنگەن ۋە شۇ چاغدىكى جۇڭگو تارىخىدا ئىككى چىن سۇلالىسى بىلەن شىمالى ۋە جەنۇبى سۇلالىلەر دەۋرى دەپ ئاتالغان ناھايىتى قالايمىقان ئاساسەن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى بىر دەۋر ئىدى ۋە جۇڭگودىكى بەزى خانلىقلارنىڭ ئالىي ھۆكۈمرانلىرى بۇددا دىنىنىڭ نادان ساددا خەلقلەرنى ئاسانلا ئالداپ كېتەلەيدىغان پاسسىپ ئىدىيىسىدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بىخۇتلاشتۇرۇپ ئۆزلىرىگە قارشى چىقمايدىغان يۇۋاش پۇقرالارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ھىچنەرسىگە قارىماي بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ بۇددا دىنىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئىدى ۋە بۇددا دىنىغا كۈچلۈك تەرىپدار بولغان كېيىنكى چىن خانلىقى ۋە يىلىدىن ۋە ئىڭ خانى ياۋشىيىن مىلادىنىڭ ۋە يىلىدىن ۋە يىلىغىچە خان بولغان مىلادىنىڭ ۋە يىلى كوماراجى ۋانى تەكلىپ

قىلىپ شىئەنگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى دۆلەتنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكالانغان. ياۋشىيىنىڭ يارىتىپ بەرگەن كەڭ ئىمكانىيىتىدىن پايدىلانغان كوماراجىۋا شىئەندىكى مەشھۇر بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنىڭ بىرىدە ۋە شاگىرتقا بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس بەرگەن. ياۋشىيىنى دائىم ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرقانچىسى ۋە دانىشمەن ۋە ئۇلىيا ۋە دېگەن نامغا ئىگە بولغان. كوماراجىۋا شىئەندە بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس ئۆتكەندىن تاشقىرى بۇددا نامىلاردىن ۋە جىلىدلىق ۋە پارچە كىتابنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بەدىئىيلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان بۇددا رىۋايەتلىرىدىن ناھايىتى نۇرغۇن ئەسەرلەرنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ تىلى بەكمۇ راۋان مەزمۇنى چوڭقۇر بولسىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان. كوماراجىۋانىڭ دىن پەلسەپە ئەدەبىيات ساھەسىدىكى پائالىيىتى جۇڭگو بۇددىزىم پەلسەپىسىنىڭ ۋە ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسوپ داڭلىق تەرجىمان ئالانتلىق شائىر دېگەن نامغا ئىگە بولغان. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى چاغدىن تارتىپ ۋە سىرگىچە ۋە ئۇلۇغ ساياھەتچى ماگېلان غەرب بىلەن شەرق ۋە شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى دېڭىز ئوكيان يولىنى ئاچقۇچى ۋە ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى ئاتالمىش يىپەك يولى ۋە يالغۇزلا غەرب بىلەن شەرق ئەللىرى ئارا سودا ئارقىلىق ئىقتىساد ئالماشتۇرۇش يولى بولۇپلا قالماستىن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ قەدىمكى ئەنئەنىۋى مىللى مەدەنىيىتى ئاساسىدا شانلىق يۈكسەك مەدەنىيەت يارىتىشىدا ئالتۇن كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان. بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي مۆجىزىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئاساسى ۋە ئۆگىتىش ۋە تونۇشتۇرۇش جەھەتتە رولىنى ئوينىغان.

ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئۆز تارىخىنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان قەدىمكى باسقۇچلىرىدا ئىران ئەھمانلار سۇلالىسى ۋە مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم سۈرگەن. گىرىك باكتىرىيە پادىشاھلىقى ۋە مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ياۋچىلار دۆلىتى بولغان توخارىستان ۋە مىلادىدىن ۋە يىل

بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ^{۱۸۵۰} يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم
 سۈرگەن ^{۱۸۵۰} كوشات ئېمپىرىيىسى ^{۱۸۵۰} مىلادىدىن ^{۱۸۵۰} يىل بۇرۇنقى چاغدىن
 تارتىپ مىلادىتىڭ ^{۱۸۵۰} يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ^{۱۸۵۰} ئاق ھون
 ئېمپىرىيىسى ^{۱۸۵۰} مىلادىتىڭ ^{۱۸۵۰} يىلىدىن ^{۱۸۵۰} يىلىغىچە ھۆكۈم
 سۈرگەن ^{۱۸۵۰} قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ قەدىمكى چاغدىكى شانلىق مەدەنىيىتىنى
 يارىتىشىدا قاتناشقان بولسا ^{۱۸۵۰} تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ^{۱۸۵۰}
 ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان
 ئىدى ^{۱۸۵۰}